

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra historie

Ohlasy a reakce Alžbětinské Anglie na Bartolomějský masakr

Bakalářská diplomová práce

Autor: Inderský Nicolas
Vedoucí práce: Mgr. Hana Ferencová, Ph.D.

Olomouc 2023

Prohlášení

Mistopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma: Ohlasy a reakce Alžbětinské Anglie na Bartolomějský masakr vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V..... Olomouc dne..... 20.4.2023

Podpis

Poděkování

Tímto bych rád vyjádřil své poděkování Mgr. Haně Ferencové, Ph.D. za její odborné vedení, poskytnuté informace a pomoc při tvorbě mé bakalářské pomoci. Děkuji Vám za čas, který jste věnovala konzultacím.

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Počátky francouzských protestantů.....	8
3. Cesta k Bartolomějské noci.....	9
3.1. První tři občanské války.....	9
3.2. Nebezpečná politika s Nizozemskou revolucí.....	12
4. Dění mezi 18. a 24. srpnem.....	12
5. Mezinárodní ohlas a přesvědčovací kampaň.....	15
5.1. Katolická strana.....	16
5.2. Protestantský tábor.....	17
6. Alžbětinská Anglie.....	18
6.1. Okamžité reakce.....	18
6.2. Odkaz Bartolomějského masakru v anglické literatuře.....	20
6.3. Situace se Španělskem.....	21
6.4. Nenávist k rodu Guisů.....	22
6.5. Sňatkové jednání.....	23
6.6. Vnímání z náboženského hlediska.....	25
7. John Foxe.....	26
7.1. Život.....	26
7.2. Pojetí masakru ve Foxově <i>Knize mučedníků</i>	27
8. Christopher Marlowe.....	33
8.1. Život.....	33
8.2. <i>The Massacre at Paris</i>	34
9. Sir Francis Walsingham.....	37
9.1. Život.....	37
9.2. Francouzský velvyslanec.....	39
9.3. Dopisy ohledně Bartolomějského masakru.....	40
10. Závěrečná komparace anglických vnímání.....	44
11. Resumé.....	46
12. Prameny a literatura.....	46
12.1 Prameny.....	46
12.2 Literatura.....	47

1. Úvod

Během 24. srpna 1572 se v Paříži odehrál brutální masakr francouzských protestantů též zvaných jako hugenoti. Masakr měl kromě domácích následků také výrazné dopady na politicko-náboženskou situaci v Evropě. Reakce byly všelijaké a odvíjely se od konfese, tedy jestli člověk vyznával katolické nebo protestantské náboženství. Největší pobouření přišlo z protestantského tábora a konkrétně z Anglie. V návaznosti na masakr vznikla početná a velká literární díla, která pojednávala o utrpení francouzských souvěrců. To byl rovněž důvod, proč jsem se rozhodl zabývat tímto tématem z pohledu Angličanů. Práci jsem rozdělil do dvou hlavních částí.

V první části práce se budu věnovat počátkům francouzských náboženských válek až do události, které vedly k 24. srpnu 1572. První kapitola bude věnována charakteristice hugenotů. Zde zmíním jejich politicko-náboženské ambice včetně jejich motivace v boji proti katolické větvi. V druhé kapitole se budu věnovat prvním třem náboženským válkám a jejich spojitosti s nizozemskou občanskou válkou. Hugenotské snahy o intervenci v Nizozemí do jisté míry ovlivnily masakr na svatého Bartoloměje. V předposlední kapitole budu psát o atentátu na admirála Gasparda de Colignyho a následnými přípravami pro vypuknutí Bartolomějského masakru. V poslední části se budu zabývat snahou krále Karla IX. mezinárodně ospravedlnit popravu admirála s jeho společníky.

Druhá část práce bude již věnována vlivu Bartolomějského masakru na Anglii. Anglická královna Alžběta I. Tudorovna byla hlavní představitelkou protestantského náboženství v Evropě, proto měly ohlasy ohledně vraždění francouzských souvěrců dalekosáhlé dopady na anglické vnímání včetně zahraniční politiky. Prvotní reakce vedly ke zvýšení napětí mezi Anglií a Francií, avšak bylo zapotřebí udržet cenzuru tisku a reakce občanů pod kontrolou kvůli státní bezpečnosti, aby nedocházelo k vnitřním nepokojům. Přestože většina anglických protestantských občanů masakr odsuzovala a sdílela empatie s hugenoty, tak se některé názory nebo literární díla lišily v menší nebo větší míře od daného autora a jeho politicko-náboženských cílů. Jeden z hlavních problémů, který rozdělil anglickou společnost, byly sňatkové jednání královny Alžběty s francouzskými nápadníky. Spousta občanů namítala, že by se sňatkem mohlo dojít k opakování hrůz z Bartolomějské noci a došlo by k ohrožení anglické národní, ale i náboženské identity.

Hlavní historická díla, se kterými jsem se rozhodl pracovat, je *Knihy mučedníků* od teologa Johna Foxe, velvyslanecké dopisy od Sira Francise Walsinghama během jeho diplomatické mise ve Francii a divadelní hra *The Massacre at Paris* od dramatika Christophera Marlowa.

Má badatelská práce bude spočívat v analýze těchto pramenů. Pokusím se vyzkoumat osobní vnímání autorů ohledně francouzské záležitosti. Zde se budou do značené míry lišit výpovědi v rámci jejich politicko-náboženských cílů. Teolog John Foxe byl znám pro svůj subjektivně zabarvený popis při psaní o jeho mučednících. Francis Walsingham, vznešený královnin diplomat, pobýval během jeho diplomatické mise v Paříži, tudíž na vlastní oči zažil hrůzy páchané na hugenotech během Bartolomějské noci. Tragédie od Christophera Marlowa sehrála důležitou roli při formování anglických postojů k náboženské toleranci a nebezpečí katolicismu v 16. století.

Samotná edice *Knihy mučedníků*, kterou jsem ke zpracování kapitoly pojednávající o Foxově masakru hugenotů ve Francii použil, byla aktualizována do 21. století. Byly pozměněny různé zastaralé formy frazeologie, opraveny nepřesnosti vyskytující se v textu, jež utekly autorovi, nebo které byly na základě moderního výzkumu shledány jako chybnými.¹ Státní dopisy od Walsinghama během jeho tříleté diplomatické mise ohledně sňatkových jednání a řešení náboženské situace nabízí čtenáři unikátní pohled do tváře obou dvorů, jak anglického, tak francouzského. Dopisy Walsinghama nám podávají lepší přehled o složité práci velvyslance, který hájí anglické zájmy mimo jeho domov. Historická tragédie *The Massacre at Paris* měl zásadní vliv na tvorbu alžbětinského divadla i přes svá negativa. Za pomoci hry dokázal Marlowe zprostředkovat hrůzy náboženských válek pro širokou anglickou veřejnost. Pro diváky sloužil jako varovný příběh upozorňující na katolické zvěrstva. Zároveň pomohla podpořit pocit národní jednoty mezi anglickými protestanty. Hlavní problém u této hry spočívá ve faktu, že se dochovala pouze jeho špatná verze, tedy neúplná a se špatným textem. Verze, která se dochovala, je z paměti druhé ruky.

Knihou *The French Wars of Religion, 1562–1629* od Mack P. Holtza se věnuje hluboké analýze náboženských válek ve Francii během 16. a 17. století. V knize zkoumá příčiny válek včetně napětí mezi oběma stranami. Další knihou pojednávající o náboženských válkách ve

¹ FOXE, John: *Fox's book of martyrs: A history of the lives, sufferings and triumphant deaths of the early Christian and the Protestant martyrs*. Philadelphia: The John C. Winston Co, 2007, s. předmluva [v].

Francii je *The Massacre of St. Bartholomew: Preceded by a History of the Religious Wars in the Reign of Charles IX* od Henryho Whita. Autor se zabývá událostmi, které vedly k vypuknutí Bartolomějské noci. Zkoumá politické a společenské faktory mezi oběma skupinami křesťanů. Arlette Jouanna v díle *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572* podrobně zpracovává vraždění hugenotů během Bartolomějské noci. V knize zkoumá příčiny náboženského napětí mezi katolíky a hugenoty, které vedly k masakru. Včetně následků z toho vyplývajících.

Někteří historici se tématem náboženských válek zabývají z pohledu nadnárodního vnímání, tedy jak masakr působil na okolní země v Evropě. Lze například vyjmenovat soubor esejí *The Massacre of St. Bartholomew: Reappraisals and Documents* od Alfreda Soman. Zde se autoři zabývají, jaké byly reakce ze Španělska, Ženevy, Říma anebo Anglie. Konkrétně už anglickými ohlasy se zabývá Christopher Archibald s jeho studií *Remembering the St. Bartholomew's Day Massacre in Elizabethan England*. Ten se zaměřuje na anglické obyvatelé a jejich vnímání francouzského masakru. To se odráželo v dobových modlitbách, poezii anebo dramatu. Kniha *Elizabeth I of England through Valois Eyes: Power, Representation, and Diplomacy in the Reign of the Queen* od Estelle Paranque prozkoumává vzájemné vztahy mezi panovnicí Alžbětou I. s francouzskou královskou rodinou. Kniha se zabývá složitou politikou diplomatických vztahů mezi oběma zeměmi. Hlavní přínos díla spočívá v novém pohledu Alžběty očima dynastie z Valois.

V historických pracích, kde se zabývalo tematikou anglického vnímání Bartolomějské noci, zkoumali badatelé ohlasy a reakce na základě podobných profesí soudobých autorů. To znamená, že dávali do vzájemného porovnání například díla pamfletistů nebo dramatiků. Historici v jejich pracích zkoumali reakce literátů, kteří informace o masakru získali například z hugenotské emigrační vlny nebo z francouzských zpráv z pevniny. Tudíž se nejednalo o práce na základě očitého svědectví, ale jenom z doslechu. Proto věřím, že mé zkoumání na základě autorů s mnohem širší profesní škálou rozšíří badatelský přínos anglických ohlasů na masakr.

2. Počátky francouzských protestantů

Francouzské království v průběhu 16. století zažívalo dobu mnoha velkých politických, společenských, ale i kulturních změn. Z náboženského hlediska se v tomto století rozšiřovalo napříč Evropou nové náboženství zvané protestantismus, které nesouhlasilo s určitými praktikami katolické církve. Nové náboženství získalo rychle své stoupence v zemích jako Skotsko, Anglie, Norsko, Švédsko, Nizozemí, ale ve Francii se setkalo s nejděsivější zkouškou, kde mezi protestanty a katolíky panovaly otevřené konflikty zvané francouzské náboženské války nebo též hugenotské války.²

Od příchodu Lutherovy a Kalvínové reformy do Francie ve dvacátých a třicátých letech šestnáctého století získali protestanti skoro dva miliony stoupců, tedy kolem 10% francouzské populace. Konvertovaní měli silné zastoupení v řadách řemeslníků, obchodníků nebo ve „svobodných povoláních“ jako advokáti, profesori, lékaři či tiskaři. Nemalý poměr zastoupení byl též v řadách šlechty zvláště v Normandii, Quercy, Gaskoňsku nebo Horní Provence. Mezi majoritně hugenotské oblasti patřilo například od Lyonska přes Dauphiné, Horní Provence, Languedoc. Dále měli silné pozice v Normandii nebo Ile-de-France. Vůbec nejdůležitější oblastí bylo Navarrské království v čele s královnou Janou III. Navarskou, která vedla reformu ve svém království shora.³

V květnu 1559 se konal potají v Paříži první národní synod, při kterém delegáti shromážděných kostelů přijali vyznání víry silně inspirované Kalvínovými myšlenkami. Reformovaní bojovali za svou víru v přesvědčení, že římská církev zradila evangelium a oni že našli jeho pravý smysl. Sporné body ze strany reformovaných vůči římské církvi panovaly v otázkách svátosti, očištění, kultu světců, anebo v těžkém nepochopení boží transcendence při svěcení eucharistie během bohoslužby. Toto pojetí evangelického poselství vyložil teolog Jan Kalvín v textu *Institution de la religion chrestienne* vydané nejprve roku 1541 latinsky, následně přeložené autorem do francouzštiny.⁴ Následně druhá synoda se sešla v březnu 1561 v Poitiers. Dvěma prvním synodám dominovaly otázky sociální kázně a teologické čistoty,

² MACCULLOCH, Diarmaid: *Reformation: Europe's House Divided 1490-1700*. London: Penguin UK, 2004, s. 337.

³ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572*. Praha: Garamond, 2010, s. 27.

⁴ Tamtéž, s. 28.

avšak situace se změnila v dubnu roku 1562 po vypuknutí první občanské války. Třetí národní synoda v Orleans již řešila politickou situaci hugenotů.⁵

Francouzští protestanté věřili, že vedou boj za evangelium. Snili o napravení, ne-li dokonce svržení římské církevní organizace. Byli přesvědčeni, že je naléhavá potřeba umožnit věřícím svobodný přístup ke Slovu božím cestou překladu do lidového jazyka a obnovení kultu v jeho původní čistotě.⁶

3. Cesta k Bartolomějské noci

3.1 První tři občanské války

Celý několik dekád trvající náboženský konflikt vypukl v březnu roku 1562 masakrem hugenotů ve Wassy, při kterém bylo vyvražděno několik desítek protestantů konajících bohoslužbu. Vraždění měl na svědomí Františkem I. de Guise, který celou akci vedl se svými katolickými silami.⁷

Konflikt se následně rozšířil do celé Francie a do čela hugenotské armády se postavily vojenské osobnosti jako Ludvík I. de Condé a admirál Gaspard de Coligny ve snaze bránit se tomu, co považovali za organizovaný pokus francouzských katolíků zlikvidovat je silou. Síla reformovaných spočívala v dobré organizovanosti a rozsáhlé klientské síti na nabírání lidí. Protestanští vojevůdcové nabírali vojáky mezi přáteli a lidmi povinnými jim protislužbou, tak jako to existovalo mezi sousedy a příbuznými. I přes to, že ne všichni lidé toto nové náboženství přijali a motivace za boj na straně reformovaných byla někdy nejasná, byl výsledek této sítě rychle rostoucí mocenská základna hugenotské armády.⁸

⁵ HOLT, P. Mack: *The French Wars of Religion, 1562-1629*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 52.

⁶ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572*. Praha: Garamond, 2010, s. 28.

⁷ WHITE, Henry: *The Massacre of St. Bartholomew: Preceded by a History of the Religious Wars in the Reign of Charles IX*. New York: Harper & Brothers, Publishers, Franklin Square, 1868, s. 187-189.

⁸ HOLT, P. Mack: *The French Wars of Religion, 1562-1629*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 51.

Reformování dokázali zpočátku obsadit důležitá města jako Orleans, Rouen a Lyon, která měla sloužit na ochranu hugenotských kostelů. Například město Rouen bylo ukázkou konverze vedoucích městských úředníků, kde se následně nové náboženství upevnilo zevnitř. Pod vedením vévody de Guise byla vyslána královská vojska na znovudobytí protestantských měst. Početní převaha katolické strany se ukázala jako rozhodný faktor, avšak v průběhu tažení vůči hugenotům padli tři ze čtyř katolických vojevůdců a většina měst na jihu království zůstala nadále pod vládou reformovaných. Nastala patová situace, jelikož kalvinisty nebylo možné porazit.⁹

18. února 1562, v předvečer útoku královských vojsk na Orleans, byl na Františka de Guise spáchán atentát. Vrahem byl Jean Poltrot de Mere, šlechtic z Angoumois. Smrtelný výstřel vyšel z křoví po několikadenním sledování vévody. Při mučení byla obviněna osoba admirála Colignyho. Guisové to vnímali za podlý čin a jejich rodinná čest jim velela viníka potrestat. Jejich odvěta trvala až do Bartolomějské noci, kdy se jim konečně podařilo admirála zavraždit.¹⁰ Kateřina Medicejská, královna regentka za jejího ještě tehdy nezletilého syna Karla IX., byla nucena zprostředkovat mír mezi oběma stranami, aby dosáhla míru v království. Válka skončila 19. března 1563 podepsáním míru v Amboise. Hugenotům povoloval alespoň částečnou svobodu bohoslužeb, to jim ovšem nevadilo, jelikož už byli unaveni válkou. Edikt neukončil napětí a nadále to mezi oběma tábory vřelo.¹¹

Druhá občanská válka vypukla ve spojitosti s mezinárodní situací v roce 1566. V jižních provinciích Nizozemska toho léta probíhaly obrazoborecké nepokoje vůči katolickým kostelům. V reakci na vzbuřence nechal španělský král vyslat vojsko na potlačení situace. Pro obě náboženské frakce ve Francii to bylo alarmující zprávou, jelikož španělská armáda vedena vévodou z Alby putovala jejich královstvím po souši. Z obav před možným spiknutím vůči hugenotům, které byly zesílené skutečností, že v královské radě převládali Guisové a Karel IX. doplnil svoji osobní stráž na 6000 švýcarských žoldáků, se Coligny a Condé rozhodli pro preventivní akci. Hugenotští vůdci plánovali překvapit královský dvůr v Meaux a „osvobodit“ krále od dvora ovládaného Guisy. Nehledě na neúspěch zajmout krále, se reformovaným

⁹ HOLT, P. Mack: *The French Wars of Religion, 1562-1629*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 53.

¹⁰ WHITE, Henry: *The Massacre of St. Bartholomew: Preceded by a History of the Religious Wars in the Reign of Charles IX*. New York: Harper & Brothers, Publishers, Franklin Square, 1868, s. 220-222.

¹¹ Tamtéž, s. 224-225.

podářilo zmocnit se řady opevněných měst. I přes zahraniční pomoc ze strany německých knížat, například při obléhání Paříže, se reformovaným nepodařilo získat převahu ve válce. Z vojenského hlediska byla druhá občanská válka prakticky opakováním té první.¹² Patová situace vyžadovala kompromis a návrat ke statusu quo před válkou. Boje skončily 20. března 1568 mírem v Longjumeau. Edikt z Longjumeau byl téměř identický tomu z Amboise.¹³

Třetí občanská válka byla mnohem těsněji spjatá s mezinárodní scénou než oba předchozí konflikty zejména kvůli souvislostem v Nizozemí a Anglii. Vilém Oranžský, který uprchl popravám šlechticů zodpovědných za povstání, podepsal v srpnu formální smlouvu s Condém a Colignym o vzájemné pomoci. Zároveň Filip II. podporoval snahy lotrinského kardinála o obnovení války proti reformovaným. Rovněž šla politika lotrinského kardinála ruku v ruce s děním v Anglii. Skotská královna Marie Stuartovna, jež byla neteří kardinála, sloužila pro lotrinské jako ideální nástroj, poněvadž byla další v pořadí na anglickou korunu, kdyby zůstala Alžběta bezdětná.¹⁴

Výsledkem bylo silné mezinárodní zapojení, kvůli kterému se válka táhla dva roky, tedy až do roku 1570. Hugenoti i se zahraniční podporou utrpěli více než jednu porážku, protože mezi oběťmi byl i hlavní protestantský velitel Ludvík, princ z Condé. Třetí náboženská válka dopadla jako oba předchozí konflikty, kdy ani jedna strana nedokázala výrazněji porazit tu druhou. Edikt ze Saint Germain byl nakonec uzavřen v srpnu roku 1570 mezi Kateřinou Medicejskou a admirálem. Třetí edikt měl pro protestanty mnohem příznivější mírové podmínky, při kterých mohly poprvé otevřeně vyznávat své náboženství ve městech, a ne mimo ně.¹⁵

¹² HOLT, P. Mack: *The French Wars of Religion, 1562-1629*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 63.

¹³ WHITE, Henry: *The Massacre of St. Bartholomew: Preceded by a History of the Religious Wars in the Reign of Charles IX*. New York: Harper & Brothers, Publishers, Franklin Square, 1868, s. 280.

¹⁴ HOLT, P. Mack: *The French Wars of Religion, 1562-1629*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 66.

¹⁵ Tamtéž, s. 69.

3.2 Nebezpečná politika s Nizozemskou revolucí

Překážka, o níž se měl rozbít sen o trvalém míru, byla spjatá s osobou admirála a jeho plánovanou intervencí do Nizozemí na pomoc vzbouřencům proti španělskému králi. Colignyho zaujala myšlenka, že kdyby získal francouzského krále na jeho stranu, mohla by se z toho stát válka Francie proti Španělsku. U Karla IX. vyvstala otázka, jestli stálo za to riskovat kvůli Nizozemské intervenci otevřený konflikt se Španělskem? Začaly kolovat mezinárodní fámy, že je Francouzské království připravené vyrazit proti utlačovanému Nizozemí. Aby Karel předešel veřejné podpoře vzbouřenců, jež by pro Španělsko znamenalo *casus belli* vůči Francii, rozhodl se postupovat maskovaně a nepřímou podporovat Nizozemce. Tato taktika předstírání se projevila například ve skrytě podporované výpravě u Ludvíka Nasavského v dubnu 1572. Výprava skončila neúspěchem a Karel se začal ihned distancovat od této akce.¹⁶

S politikou skrývání však nesouhlasil Coligny, přál si, aby se král v nizozemské akci angažoval osobně a otevřeně. Rozhodnutí, jestli Francie nakonec vyhlásí válku Španělsku nebo ne, se nakonec zamítla kvůli silné opozici v panovníkové radě. Přesto se Coligny rozhodl hledat cestu, jak toto rozhodnutí překročit. Začal otevřeně mobilizovat síly na další tažení. „Colignyho“ armáda začala nabývat ohromných čísel a znepokojivým faktorem byl králův nezáměr nad kontrolou této vojenské síly. Aby se předešlo případnému zavlečení do války, bylo zapotřebí odstranit hlavního iniciátora buřiče míru. Smrt admirála se tedy jevila jako prostředek obnovení královské autority v zemi.¹⁷

4. Dění mezi 18. a 24. srpnem

18. srpna 1572 se v Paříži sešli nejpřednější ze všech hugenotů, aby se mohli účastnit svatby jejich protestantského vůdce Jindřicha Navarrského s jeho katolickou sestřenicí Markétou z Valois. Spojení mělo stvrdit mírové jednání ze Saint Germain z roku 1570. I přes varování ze stran jeho rádců zamířil do hlavního města samotný admirál na počest ženicha. Co však Coligny nečekal bylo, že jeho přítomnost v Paříži způsobí smrt více jak 10 000 hugenotů.¹⁸

¹⁶ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572*. Praha: Garamond, 2010, s. 65-77.

¹⁷ Tamtéž, s. 79.

¹⁸ COUDY, Julien: *The Huguenot wars*. Philadelphia: Chilton Book Co., 1969, s. 179-180.

Pouhé čtyři dny po velkolepé svatbě, tedy 22. srpna, proběhl v Paříži neúspěšný atentát na admirála Gasparda de Colignyho. Když se admirál vracel z porady konané v Louvru, bylo na něj vystřeleno z budovy Hotel de Retz. Zasáhly ho dvě rány. Admirálovi společníci se okamžitě vrhli za vrahem, ale tomu se podařilo uprchnout.¹⁹ Akce však selhala, vrah nedokázal usmrtit admirála smrtelnou ránou z arkebuzy a namísto toho mu roztránil levou paži a utrhl ukazovák pravé ruky.²⁰

Z téhle předem nachystané léčky vyplývá, že se nemohlo jednat pouze o samostatný čin jednoho muže. Předmětem dobových, ale i současných historických diskuzí zůstává, kdo byl pravý objednavatel atentátu? Dlouho se nevěděla ani samotná totožnost vraha. Mezi lidmi se mluvilo o vojákově ze stráže královny matky. Podezření se brzo obrátilo na jistého Charlese de Louviersa, pana de Maurevert. Všechny okolnosti, ale i nasazené prostředky, odkazovaly zpět k osobě vévody Jindřicha de Guise.²¹ Mohlo se jednat o promyšlený čin v rámci soukromé odvety? Tato možnost se nevylučuje, jelikož hlavním viníkem ve smrti Františka de Guise byl stále považován admirál i přes jeho očištění. Generace historiků tvrdí, že Kateřina Medicejská byla vůči vlivu admirála na krále extrémně žárlivá, a proto zosnovala atentát vůči Colignymu v pokusu zabránit francouzské invazi do Nizozemska a nevyhnutelné válce se Španělskem.²² Kontroverznější hypotézou je, že objednavatel vraždy byl kardinál lotrinský, spolčený s vévodou savojským a s hrabětem de Retz a agenty španělského krále, nebo dokonce samotný vévoda z Alby, proti kterému se chystalo tažení.²³

¹⁹ WHITE, Henry: *The Massacre of St. Bartholomew: Preceded by a History of the Religious Wars in the Reign of Charles IX.* New York: Harper & Brothers, Publishers, Franklin Square, 1868, s. 380.

²⁰ FERRO, Marc a LENDEROVÁ, Milena: *Dějiny Francie.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 103.

²¹ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572.* Praha: Garamond, 2010, s. 94-95.

²² HOLT, P. Mack: *The French Wars of Religion, 1562-1629.* Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 84.

²³ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572.* Praha: Garamond, 2010, s. 99.

V této výbušné atmosféře by jakýkoliv špatný krok mohl vyvolat hugenotské povstání. Přední vůdcové zůstali ve městě a naléhali na krále, aby potrestal viníky. Královská rada byla natolik znervózněna zuřivostí hugenotů, že se rozhodla preventivně zakročit, než bude pozdě.²⁴ Z noci 23. na 24. srpna se uskutečnila tajná katolická rada. Královská rada věřila v bezprostřední nebezpečí. Rozhodli se vůči Colignymu a hlavním hugenotským šlechticům vykonat spravedlnost.²⁵

Před radou však vyvstala otázka, jakou formou buřiče potrestat? Dilema potrestání bylo mezi *obvyklou* královskou spravedlností, tj. začít s podezřelými procesy a soudit je dle zákona, anebo jít cestou *výjimečné* spravedlnosti, to znamenalo popravu bez předchozího soudu. První způsob se zdál neproveditelný vzhledem k okolnostem, že ve městě bylo přes osm tisíc protestantů, kteří by nenechali normální soudní proces bez rozbušek v klidu.²⁶

Historička H. H. Leonard píše, že možná nakonec Kateřina Medicejská a Karel IX. tváří v tvář rostoucímu tlaku zpanikařili a podlehli situaci. Prý nevyvracuje možnost hugenotského spiknutí, který byl ohrozil život královské rodiny. Proto se rozhodnutím rady stal preventivní útok. Zároveň se počítalo, že masakr vysvětlí jako spor Guisů proti admirálovi, aby zmírnili dopady pobouření.²⁷

Povídalo se o sestaveném seznamu dvou až tří tisíc předních hugenotů, které bylo zapotřebí odstranit. O existenci takového seznamu můžeme jen spekulovat. Byly vyznačeny tři hlavní oblasti, kde měl proběhnout masakr: admirálovo obydlí v ulici Béthisy a okolní domy, kde byli soustředěni jeho společníci; Louvre, kde bydlelo několik hugenotských šlechticů; a předměstí Saint-Germain-des-Prés, kde byla ubytována spousta dalších protestantských šarží.²⁸

²⁴ MACCULLOCH, Diarmaid: *Reformation: Europe's House Divided 1490-1700*. London: Penguin UK, 2004, s. 337.

²⁵ TRIM, David J. B.: *The Huguenots: History and Memory in Transnational Context*. Leiden: Brill, 2011, s. 55.

²⁶ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572*. Praha: Garamond, 2010, s. 132.

²⁷ TRIM, David J. B.: *The Huguenots: History and Memory in Transnational Context*. Leiden: Brill, 2011, s. 54.

²⁸ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572*. Praha: Garamond, 2010, s. 139.

5. Mezinárodní ohlas a přesvědčovací kampaň

Rozhodnutí nechat odstranit Colignyho a jeho společníky nemohlo samozřejmě zůstat bez ohlasu ze zahraničí. Snaha o obnovení královské autority vyvražděním předních protestantů naopak strašlivě otrásla panovníkovou moci a trvalo dlouho, než následky toho pominuly. Masakr rozpoutal pochybnosti ohledně majestátu Karla IX.²⁹

Zvěsti a nejasnosti o masakru ve Francouzském království se šířily bleskovou rychlostí napříč Evropou a probudily značné vzrušení, sahající od radosti v katolických zemích až po pobouření ve státech protestantských. V reakcích na zprávy u obou táborů se dá najít jeden společný rys, a to zděšení z jatek vykonaných na protestantech a zároveň různé fámy a neověřitelná obvinění, přiživovaná hlavně hugenotskou propagandou.³⁰

Od 27. srpna probíhal boj za vládu nad informacemi, jelikož byla v sázce králova důvěryhodnost a důvěryhodnost Francie v Evropě. Před Karlem IX. a jeho diplomaty vyvstal úkol přesvědčit evropské dvory o legitimitě popravu Colignyho a jeho přívrženců a dále svrhnout odpovědnost za následující vraždění ve městech na lid. Bylo zapotřebí zorganizovat přesvědčovací kampaň, ve které by král ospravedlnil své důvody pro vykonání výjimečné spravedlnosti na hugenotech.³¹

V prohlášeních okolním zemím tvrdil, že náboženství nemělo s jeho rozhodnutím nic společného. Z reakcí sousedních panovníků je zřejmé, že ničemu z toho nevěřili a když už se uvolili přijmout královo tvrzení, tak ho přijali se shovívavostí.³²

Králův boj za vládu nad informacemi narážel od počátku na potíže, jelikož existovaly dvě verze výkladu bartolomějské noci. Bylo zapotřebí, aby se první verze výkladu z 24. srpna, kde se hovořilo o soukromém sporu mezi Guisy a admirálem, dostala do zapomnění. Od 25. a zvláště 26. srpna kolovala nová verze o takzvaném hugenotském spiknutí. Karel IX. nechal původní zprávu zahladit především kvůli protestanským zemím, avšak tyto katastrofické rozepře ve výkladech měly své odezvy především v Anglii a ve švýcarských kantónech. Zároveň bylo do Anglie posláno memorandum, kde se vysvětlovalo, jak proti králi kula

²⁹ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572*. Praha: Garamond, 2010, s. 189.

³⁰ Tamtéž, s. 191.

³¹ Tamtéž, s. 191-192.

³² Tamtéž, s. 192.

„admirálova klika“ pikle a jaký trest ji za to stihl. Karlovi šlo o to zůstat jediným informačním kanálem, uvědomoval si totiž neobyčejnou moc tisku, která by mohla ohrozit jeho autoritu.³³

Historik Henry White tvrdí, že možnou příčinou, proč došlo ke změně výkladu 24. srpna byl fakt, že vévoda de Guise odmítl nést břímě za hromadný masakr, který vypukl fanatickými katolíky. Přestože byl admirál s jeho společníky odstraněn, bylo zapotřebí si udržet přízeň Jindřicha de Guise. Kdyby v hlášeních zůstalo, že celý masakr vyvolal on sám, mohl by nebezpečně konat proti královské rodině. Proto musel Karel přijít s plánem o dlouho chystaném spiknutí, které bylo narychlo odhaleno. To znamenalo další lež na bedrech krále. I přestože Karel věděl, jak moc se celá akce katastroficky zvrtila, musel Karel potlačit svoji ostýchavost a předstírat pýchu z mrtvých hugenotů, aby dodal lži o chystaném převratu na věrohodnosti.³⁴

Argumenty se musely adresátům různě přizpůsobovat, tím pádem vznikaly různé variace, historiky vykládané též jako kontradikce. Ve většině vyjádření šlo o to odlišit „popravu“ Colignyho a jeho poručíků od následných masakrů, které se šířily královstvím. Oficiální verze, která byla poslána například do Anglie, pojednávala o dlouho chystaném a 23. srpna náhle odhaleném „spiknutí“. Pro přijatelnost teze se muselo zdůrazňovat, že trest mířil pouze na buřiče, a ne protestantské poddané jako celek. Francouzská ospravedlňující kampaň samozřejmě nezůstala dlouho bez odezvy a názory vůči masakru se začaly objevovat.³⁵

5.1 Katolická strana

Na katolické straně byly zprávy o odstranění nepřítele zprvu oslavovány a vnímány jako vítězství nad kacířstvím. Řím, jako hlavní sídlo katolického vyznání, přijal zprávu o Bartolomějské noci s radostí. Papež Řehoř XIII se zúčastnil několika triumfálních bohoslužeb na oslavu masakrů. Nařídil razit pamětní medaile a u malíře Giorgia Vasariho objednal grafické obrazy pojednávající o vraždění hugenotů. Brzy nato začaly vycházet najevo spáchané krutosti

³³ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572*. Praha: Garamond, 2010, s. 199.

³⁴ WHITE, Henry: *The Massacre of St. Bartholomew: Preceded by a History of the Religious Wars in the Reign of Charles IX*. New York: Harper & Brothers, Publishers, Franklin Square, 1868, s. 437.

³⁵ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572*. Praha: Garamond, 2010, s. 204,208.

a radost se pozvolna měnila v tíseň a římská kurie se snažila distancovat od Karla IX. Začala vycházet najevo pravda, že cílem vražd nebyly náboženské, ale politické motivy.³⁶

V Madridu propukla zpočátku podobná radost, která vzápětí přešla na otázky po pravé povaze francouzských událostí. Filip II. byl prý dokonce šťastnější než papež. Prý se poprvé v životě hlasitě zasmál. Filipovi to hrálo do karet, jelikož Karel odstranil kacíře, oslabil samotnou Francii zabitím tolika hugenotských protestantů a tím pádem zabezpečil Flandry Španělsku.³⁷

Ani ostatní katolíci, kteří *de facto* přijali tézi o politickém trestu, se neubránili pohoršení nad použitými prostředky a dávali svůj názor najevo. Dle slov benátského velvyslance Giovanni Michiela má král „sklony stát se zlým“ a že „tato poslední akce to začíná potvrzovat“. Dále poukazuje Filipův bratranec, císař Maxmilián Habsburský na fakt, že on sám své protestantské poddané ve své zemi ochraňuje a v samotných masakrech neviděl nic, co by si zasluhovalo pochvalu.³⁸

5.2 Protestantký tábor

V táboře reformovaných panoval samozřejmě strach a pobouření z vykonaného masakru na hugenotech napříč Francouzským královstvím. Navíc v 16. století se mezi reformovanými šířil mýtus o mezinárodním spiknutí katolíků, toužící vymýtit nové náboženství ze Světa.³⁹

Toto náboženské a politické ohrožení protestantů dodalo na vážnosti po událostech bartolomějského masakru. Ze strany německých protestantských knížat se vůči osobě Karla IX. šířily obvinění, že zrádně porušil slovo dané svým poddaným o náboženské toleranci. Ve švýcarských kantónech stoupal rovněž všeobecný nenávislný výkřik, celá záležitost byla

³⁶ SOMAN, Alfred: *The Massacre of St. Bartholomew: Reappraisals and Documents* (International Archives of the History of Ideas Archives internationales d'histoire des idées, 75) Springer; 1974th edition (October, 2011), s. 26.

³⁷ WHITE, Henry: *The Massacre of St. Bartholomew: Preceded by a History of the Religious Wars in the Reign of Charles IX.* New York: Harper & Brothers, Publishers, Franklin Square, 1868, s. 467.

³⁸ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572.* Praha: Garamond, 2010, s. 195.

³⁹ Tamtéž, s. 195.

vnímána jako brutální útok na protestantskou víru. Ženeva, která byla hlavním sídlem protestantského náboženství, po masakru propadla šokem a zděšením. Přirozenou reakcí se stal odchod tisíce hugenotů do Ženevy.⁴⁰

Existovalo mnoho reakcí na masakr. Většina z přeživších hugenotů líčila své dramatické zážitky. Ti, co snili o odvetě, začali konat sbírky na financování bojů proti Francii. Rovněž byly vydávány mstivé pamflety proti královské rodině.⁴¹

6. Alžbětinská Anglie

6.1 Okamžité reakce

Bartolomějská noc měla významné dopady na zahraniční politiku, ale i náboženskou představivost Anglie. Otázkou pro Francii zůstalo, zda bude pokračovat spojenecká smlouva z 19. dubna 1572 anebo ji královna Alžběta zruší? Udržet si spojení s Anglií by pomohlo získat si evropské protestanty zpět na svoji stranu. O to horší byla situace, jelikož Angličané viděli na vlastní oči vraždění zvláště v severofrancouzském Rouenu.⁴²

Hlavní role francouzského diplomata La Mothe Fénélon v Londýně spočívala v přesvědčení Alžběty, že král nehrál žádnou roli v masakru, který propukl radikálními katolíky. Dále měl za úkol poskytovat podrobné zprávy o královnině reakci na události v Paříži.⁴³ La Mothe popisuje nejlépe anglické ohlasy v těchto dvou dopisech: Je neuvěřitelné, jak moc tato zpráva pohnula celým tímto královstvím“ a „Nikdy neměl incident v žádné zemi takový dopad jako ten, který se stal v Paříži“.⁴⁴

⁴⁰ SOMAN, Alfred: *The Massacre of St. Bartholomew: Reappraisals and Documents* (International Archives of the History of Ideas Archives internationales d'histoire des idées, 75) Springer; 1974th edition (October, 2011), s. 26-27, 32.

⁴¹ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572*. Praha: Garamond, 2010, s. 195.

⁴² Tamtéž, s. 195.

⁴³ PARANQUE, Estelle: *Elizabeth I of England through Valois Eyes: Power, Representation, and Diplomacy in the Reign of the Queen, 1558–1588*. London: Palgrave Macmillan, 2019, s. 101.

⁴⁴ LA MOTHE-FÉNELON, Bertrand de Salignac de: *Correspondance diplomatique de Bertrand de Salignac de La Mothe Fénélon, Tome Cinquième Ambassadeur de France en Angleterre de 1568 à 1575. Années 1572–1573*. Paris et Londres, 1840, s. 116, 131.

Během argumentace ohledně vykonání výjimečné spravedlnosti na Colignyho narazil La Mothe na otázku, kam až sahá, i v případě nejvyšší nutnosti, panovníkova moc rozhodovat nad životem a smrtí poddaných?⁴⁵ Alžbětu nejvíce znepokojovala skutečnost, že oběti nebyly řádně souzeny. Podotkla, že kdyby byli hugenotští vůdci spravedlivě odsouzení, tak by vůbec nenamítala s jejich popravami. Byla ochotná přijmout dění v Paříži, ale následnou vlnu zabíjení v dalších městech už nedokázala omluvit.⁴⁶ La Mothe popisuje Alžbětin postoj následovně: „[...] zabít nebo nechat zabít smějí panovníci pouze ve dvou případech: zaprvé v legitimní válce, zadruhé kvůli spravedlivému potrestání zločinů.“⁴⁷ Téměř všichni panovníci šestnáctého století uplatňovali své božské právo vládnout, ovšem situace v Anglii byla oproti zbytku Evropy výjimečná. Alžběta využila svého postavení jediné vládnoucí „princezny“, aby zajistila mír a poslušnost ve svém království oproti jejímu francouzskému protějšku, kde v jeho království panoval chaos.⁴⁸

Po vypuknutí čtvrté náboženské občanské války hledalo mnoho hugenotů útočiště v Anglii, včetně jejich vůdce Gabriela de Montgomeryho. Francouzská královská rodina měla podezření, že ho Alžběta podporuje a mohla by mu pomoci obléhat přístav La Rochelle. I přes tohle dilema, zda královna podporuje de Montgomeryho, či ne, si francouzská rodina musela udržet anglo-francouzskou alianci. To znamená, že anglická královna nemohla být obviněna z podpory protestantského povstání. Samotná Alžběta si nemohla dovolit porušit smlouvu z Blois, obzvláště teď, když se zhoršovala situace v Nizozemí, poněvadž potřebovala Karlovu pomoc v rostoucí síle Filipa II.⁴⁹

⁴⁵ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572*. Praha: Garamond, 2010, s. 196.

⁴⁶ PARANQUE, Estelle: *Elizabeth I of England through Valois Eyes: Power, Representation, and Diplomacy in the Reign of the Queen, 1558–1588*. London: Palgrave Macmillan, 2019, s. 104.

⁴⁷ LA MOTHE-FÉNELON, Bertrand de Salignac de: *Correspondance diplomatique de Bertrand de Salignac de La Mothe Fénelon, Tome Cinquième Ambassadeur de France en Angleterre de 1568 à 1575. Années 1572–1573*. Paris et Londres, 1840, s. 186.

⁴⁸ PARANQUE, Estelle: *Elizabeth I of England through Valois Eyes: Power, Representation, and Diplomacy in the Reign of the Queen, 1558–1588*. London: Palgrave Macmillan, 2019, s. 107.

⁴⁹ Tamtéž, s. 116.

6.2 Odkaz Bartolomějského masakru v anglické literatuře

V jakém měřítku se anglický zájem o náboženské války projevoval v písemném projevu? Texty připomínající masakr jsou žánrově různorodé a liší se jednak v konstrukci národní tak i konfesní identity. To zahrnuje například různé soukromé modlitby, kontroverzní brožury, martyrologie, dramata nebo básně. Všechny tyto anglické zprávy zobrazovaly odlišnou část francouzské populace. Záměrem autorů při sepisování textů byla manipulace s afekty, aby prosadily konkrétní nábožensko-politické programy. Tématem kromě pobouření z minulosti bývají také současné hrozby plynoucí z náboženských válek.⁵⁰

Jak to bylo vůbec s kolektivním vnímáním hugenotů po masakru? Kolektivní paměť nebyla jednotná, přesto se utvořil takový jednotný názor na hugenoty. Zároveň se Anglie, jako ohraničený ostrovní stát, staví do kontrastu vůči francouzským zvěrstvům. Valná většina vzpomínek se vyznačuje sympatiemi k hugenotským emigrantům prchající před francouzskými válkami, ale i jejich spojování s teorií odboje a zrady. Tyto texty odrážejí dobové obavy a debaty týkající se anglické intervence v nizozemském povstání proti habsburské nadvládě. Taktéž se angličtí šlechtici snažili obhájit nebo podpořit protestanty ve Francii a Nizozemí.⁵¹

Mezi lety 1561 až 1600 vyšlo přepočtem kolem 250 anglických děl zabývajících se francouzskou problematikou náboženských válek. To dokazuje, s jakým zájmem Angličané sledovali francouzské záležitosti. Ze všech evropských zemí to byla právě Francie, o níž byl opřen největší zájem. Na druhém místě skončilo Nizozemí, rovněž kvůli náboženskému napětí, které zde panovalo s katolickým Španělskem.⁵² Například v porovnání, tak Katolická liga vydala přes tisíc různých novin, pamfletů nebo knih na události od masakru. V samotném roce 1587 vyšlo 362 různých publikací.⁵³

Z těch 250 děl, které byly publikované v Anglii během druhé poloviny 16. století, se jednalo o méně jak patnáct procent originálně alžbětinských výtvořů. Většinou se jednalo o

⁵⁰ ARCHIBALD, Christopher: *Remembering the St. Bartholomew's Day Massacre in Elizabethan England*. *Studies in Philology*, Spring, 2021, Vol. 118, No. 2 (Spring, 2021), s. 242-243.

⁵¹ Tamtéž, s. 244.

⁵² SOMAN, Alfred: *The Massacre of St. Bartholomew: Reappraisals and Documents* (International Archives of the History of Ideas Archives internationales d'histoire des idées, 75) Springer; 1974th edition (October, 2011), s. 54.

⁵³ HONAN, Park: *Christopher Marlowe Poet & Spy*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 272.

pouhé francouzské překlady. Přesto anglické texty, připomínající náboženské dění ve Francii, nám ukazují, jak tyto vzpomínky přispěly k utváření literární anglické národní a církevní identity.⁵⁴ Důvodem byly potíže s cenzurou ze strany vlády, podmínky takovému originálnímu vydání v Anglii totiž bránily. Avšak jaké byly přímé důvody pro cenzuru náboženského dění ve Francii? Jedním z hlavních důvodů byla obava, že zprávy o masakru a jejich následné alžbětinské reakce vyvolají v Anglii napětí mezi katolíky a protestanty v době, kdy panoval všeobecný strach představující katolicismus. Aby se předešlo případnému násilí a nepokojům, procházel tisk přísným schvalováním ze strany vládních úředníků.⁵⁵

6.3 Situace se Španělskem

Svoji roli v anglické cenzuře, i když nepřímou, mělo zároveň Španělsko. Nepochybně se dá říci, že Španělsko 16. století bylo nejmocnější zemí v Evropě. Za vlády Karla V. a jeho syna Filipa II. dosáhlo Španělsko nevídané moci jednak v koloniální sféře, ale především v pozici významného hráče mezinárodní politiky v Evropě. Dominantní síla Španělska učinila z Filipa II. hlavního představitel katolické strany vedle Říma s papežem. Ze strachu a obavy se proto také Filip II. těšil cenzury, jelikož představoval hlavního politického, ale především katolického rivala Alžběty.⁵⁶

To ukazuje na to, že i přes rozhořčení Angličanů ohledně masakru, nemohly volně vznikat nenávislné pamflety. Pozoruhodným faktem je, že minimálně sedmdesát děl z těch 250, vyšlo mezi lety 1589 a 1590. Co však stojí za tímto prudkým nárustem zájmu francouzské problematiky v těch dvou letech?⁵⁷ Všechno to začalo již 8. února 1587 popravou Marie Stuartovny, podezřelou ze spiknutí vůči Alžbětě. Dalekosáhlé ohlasy napříč Evropou v sobě

⁵⁴ ARCHIBALD, Christopher: *Remembering the St. Bartholomew's Day Massacre in Elizabethan England*. *Studies in Philology*, Spring, 2021, Vol. 118, No. 2 (Spring, 2021), s. 243.

⁵⁵ SOMAN, Alfred: *The Massacre of St. Bartholomew: Reappraisals and Documents* (International Archives of the History of Ideas Archives internationales d'histoire des idées, 75) Springer; 1974th edition (October, 2011), s. 54.

⁵⁶ Tamtéž, s. 58-60.

⁵⁷ Tamtéž, s. 54.

skrývaly šok a pobouření, které o to hůře zvýšily napětí Anglie se Španělskem.⁵⁸ Výsledkem španělsko-anglického napětí, které bylo nově motivované smrtí katoličky Marie Stuartovny, se stalo postavení námořní flotily zvaná Španělská Armada. Cílem Filipa II. byla invaze na Britské ostrovy, svržení protestantské Alžběty a nastolení opětovného katolictví v zemi. Celé tažení Armady skončilo naprostým fiaskem pro Španělsko a pro Anglii to znamenalo důležitý obrat v historii co se velmocenského postavení týče. Poté se anglické traktáty nebály očernit Filipovu roli v náboženských konfliktech.⁵⁹ Svůj vliv v uvolnění anglické literatury, kromě porážky Armady, mohly mít na svědomí další dvě důležité události z roku 1589. První byla smrt Filipa II. a druhou se stala korunovace Jindřicha Navarrského francouzským králem. Oba eventy do velké míry oslabily katolickou sílu v Evropě ke konci 16. století a tím pádem se anglická vláda nemusela bát očernit minulé události ve Francii.

6.4 Nenávist k rodu Guisů

Působivým rysem alžbětinské literatury byla všeobecná nenávist vůči francouzským Guisům. Ta se projevovala například v dramatech. Lze zmínit například *Masakr v Paříži* vydanou Christopherem Marlowem v roce 1593 nebo sérii her od George Chapmana pojednávající o francouzské politické scéně: *The Tragedy of Bussy D'Ambois*; *The Conspiracy and Tragedy of Charles, Duke of Byron* a *The Tragedy of Chabot, Admiral of France*.⁶⁰ Autoři divadelních her se za pomoci francouzských zvěrstev na hugenotech snažili dodat na

⁵⁸ BUDIANSKY, Stephen: *Her Majesty's Spymaster: Elizabeth I, Sir Francis Walsingham, and the Birth of Modern Espionage*. London: Penguin Books, 2006, s. 39.

⁵⁹ ANONYMNÍ: *An Account of the several plots, conspiracies, and hellish attempts of the bloody-minded papists against the princes and kingdoms of England, Scotland, and Ireland from the reformation to this present year 1678 as also their cruel practices in France against the Protestants in the massacre of Paris, &c.: with a more particular account of their plots in relation to the late civil war and their contrivances of the death of King Charles the First of blessed memory*. London: Printed for J.R. and W.A, 1679, s. 21.

⁶⁰ SOMAN, Alfred: *The Massacre of St. Bartholomew: Reappraisals and Documents* (International Archives of the History of Ideas Archives internationales d'histoire des idées, 75) Springer, 1974th edition (October, 2011), s. 58.

dramatičnosti náboženských válek mezi katolíky a protestanty. Zároveň tyto populární hry poučovaly o probíhajícím politickém a náboženském konfliktu v 16. století.⁶¹

Nenávist byla především na místě u Alžběty. Samotným potomkem francouzských Guisů byla skotská královna Marie Stuartovna, jež byla další v pořadí na anglický trůn, kdyby zůstala královna bezdětná. Marie sloužila tedy jako nástroj pro naplnění mocenských ambicí lotrinského rodu, který se snažil za pomoci své skotské příbuzné, dostat k anglickému trůnu. To byl rovněž důvod Alžbětina silného protiguisonovského postoje, proč by se nemělo s Marií zacházet něžně. V průběhu alžbětinské vlády vycházely pravidelné protiguisonovské pamflety, které postupně sílily, a nakonec vyvrcholily podílem Guisů na událostech Bartolomějské noci. Ono se zdá, že z oficiálních tisků nakladatelé a čtenáři nenáviděli více Guise než samotného španělského krále. Avšak všechno to mělo pouze politické důvody.⁶²

6.5 Sňatkové jednání

I přes prvotní rozhořčení a nedůvěru Anglie vůči Francouzům po masakru hugenotů, pokračoval aspekt anglicko-francouzských vztahů v podobě sňatkových jednání mezi Alžbětou a mladšími bratry krále Karla IX. Kateřina Medicejská se v průběhu několika let snažila provdat jednak Jindřicha z Anjou, tak i jejího nejmladšího syna Františka z Alençonu anglické královně, aby posílila pouto mezi oběma královstvími. Sňatková politika Kateřiny pokračovala opakovaně až do roku 1574, celou situaci náhle změnila předčasná smrt Karla IX. na tuberkulózu.⁶³

Francouzská rodina využila pro ochranu svých zájmů o udržení spojenectví s Anglií návrh, že by se Alžběta stala kmotrou nedávno narozené dcery Karla IX. a Alžběty Habsburské. Tím pádem by bylo spojenectví posíleno rodinnými vazbami. Francouzská žádost o Alžbětino kmotrovství do jisté míry potvrzovalo její postavení srovnatelné, ne-li nadřazené

⁶¹ ARCHIBALD, Christopher: *Remembering the St. Bartholomew's Day Massacre in Elizabethan England*. *Studies in Philology*, Spring, 2021, Vol. 118, No. 2 (Spring, 2021), s. 247.

⁶² SOMAN, Alfred: *The Massacre of St. Bartholomew: Reappraisals and Documents* (International Archives of the History of Ideas Archives internationales d'histoire des idées, 75) Springer, 1974th edition (October, 2011), s. 58.

⁶³ PARANQUE, Estelle: *Elizabeth I of England through Valois Eyes: Power, Representation, and Diplomacy in the Reign of the Queen, 1558–1588*. London: Palgrave Macmillan, 2019, s. 98.

francouzskému králi. Důvodem takového kroku byla Karlova snaha zajistit si minimálně neutralitu Anglie při záležitostech bojů v Nizozemí a další náboženské války ve Francii, která byla za rohem. Zesílení spojení nakonec uspělo, kdy Alžběta souhlasila s kmotrovstvím princezny.⁶⁴

Přestože se Alžběta stala kmotrou dcery krále, existovaly stále snahy, aby se do francouzské rodiny rovněž provdala. Kateřininy snahy provdat Alžbětě jejího nejmladšího syna zesílily anglickou převahu ve vztazích k francouzské koruně. I přes urážlivé odmítnutí potenciálního ženicha, si francouzská rodina musela udržet anglo-francouzskou alianci. Alžběta vysvětlovala své obavy z náboženských rozdílů od samého počátku sňatkových jednání. Dalším důkazem její svrchovanosti bylo, že by Františkovi a jeho služebníkům povolovala vykonávat jejich „katolické“ náboženství pouze v soukromí. To naznačovalo fakt, že by v manželství měla dominantní roli právě Alžběta a ne František.⁶⁵

Alžbětina sňatková jednání s francouzskými princem narazila od počátku na ostré spory ze strany radikálních protestantů. Sňatek s francouzským princem by znamenal ohrožení anglického protestantismu a národní nezávislosti. Philip Sidney a John Stubbs, ze strachu z návratu katolické vlády na ostrov uvádějí paralelu mezi případnou Alžbětinou svatbou a svatbou Markéty z Valois s Jindřichem Navarrským, která předcházela svátku svatého Bartoloměje. Například na Sidneyho měly události z 24. srpna emocionální dopad, jelikož ve svých 18. letech byl očitým svědkem masakru v Paříži, kdy se spolu s ostatními anglickými protestanty schovával v domě Walsinghamu.⁶⁶

Oba muži se staví proti Alžbětině sňatku a potvrzují důležitost zachování ostrovního anglického národa, jelikož by francouzský národ ohrozil anglickou identitu. Texty, hájící odstup od Francouzů, vyzývají čtenáře k aktům představitosti a paměti, aby předvíдали možné důsledky „dalšího francouzského manželství“. Snaží se zdůraznit francouzské „zlo“, které se snaží vměšovat na anglický trůn. Stubbs na jednu stranu sympatizuje k hugenotům, na druhou používá xenofobní stereotypy, kdy odkazuje na francouzskou faleš a poukazuje na „Francouzského muže“ jako na démona. Obecně lze říci, že Stubbs apeluje k vyjádření

⁶⁴ PARANQUE, Estelle: *Elizabeth I of England through Valois Eyes: Power, Representation, and Diplomacy in the Reign of the Queen, 1558–1588*. London: Palgrave Macmillan, 2019, s. 100.

⁶⁵ Tamtéž, s. 122.

⁶⁶ ARCHIBALD, Christopher: *Remembering the St. Bartholomew's Day Massacre in Elizabethan England*. *Studies in Philology*, Spring, 2021, Vol. 118, No. 2 (Spring, 2021), s. 253.

mezinárodní sympatie vůči souvěrcům, přesto nakonec slouží k obraně nezbytné integrity protestantské Anglie.⁶⁷

6.6 Vnímání z náboženského hlediska

Pamětní modlitby, vydané za oběti masakrů, zaznamenávají národní akt kolektivního vzpomínání. Modlitby masakr definují jako božskou odplatu za hříchy křesťanstva. Arcibiskup z Canterbury Matthew Parker vyzývá anglické protestanty, aby se ztotožnili s oběťmi francouzského zvěrstva tím, že sdílejí jejich utrpení a přičítanou vinu. Pamětní modlitby odhalují citovou a duchovní angažovanost anglické veřejnosti v událostech, které se odehrávají u francouzských souvěrců.⁶⁸

Kromě vzpomínkového hlediska vyvolávají modlitby atmosféru strachu a zranitelnosti. To se ve finále ukázalo jako pozitivní faktor, jelikož společný strach proti různým katolickým spiknutím vybudoval jednotu Anglie. Od srpna do prosince 1572 nechala Alžběta rozmístit po celém anglickém pobřeží majáky před případnou hrozbou katolické invaze. Vojenská reakce, spolu s obrazností modliteb nám poukazuje, jak hrozba číhá mimo anglické břehy na alžbětinské poddané. To vše vytváří obraz jednotné anglikánské komunity a jejich politické angažovanosti vůči francouzskému katolickému násilí páchané na protestantských souvěrcích.⁶⁹

Státem podporované modlitby ilustrovaly hrozby a triumfy zahraniční politiky a jednak byly ústředním prvkem alžbětinského budování národní paměti a identity. Tyto donucovací modlitby vyžadují, aby každý věřící přispěl k představě anglického protestantského národa v opozici vůči katolickému násilí. Tyto „zvláštní bohoslužby“ zobrazovaly například vojenskou pomoc hugenotům nebo porážení Armady v roce 1588. Masakr vykonal důležitou ideologickou práci při ospravedlňování a upevňování zbožného anglického národa v kontrastu s ohavnými zločiny spáchanými ve Francouzském království.⁷⁰

⁶⁷ ARCHIBALD, Christopher: *Remembering the St. Bartholomew's Day Massacre in Elizabethan England*. Studies in Philology, Spring, 2021, Vol. 118, No. 2 (Spring, 2021), s. 254.

⁶⁸ Tamtéž, s. 249.

⁶⁹ Tamtéž, s. 250.

⁷⁰ Tamtéž, s. 251-252.

Při modlitbách se dostávaly do kontrastu názory jednotlivců s oficiálně schválenými narativy. Mnoho jednotlivců, včetně arcibiskupa Parkera, rozlišuje mezi klidnou, prosperující Anglií a válkou zmítanou Francií. Při absenci zbožného francouzského panovníka se samotná Alžběta staví do kontrastu mateřské metafory, kdy poskytuje útočiště náboženským uprchlíkům. To dokazuje, jak jednak jsou Angličané metaforicky spřízněni s hugenoty jako rodinní a duchovní sourozenci, tak na druhé straně se snaží distancovat od těch francouzských „zlých“.⁷¹

7. John Foxe

7.1 Život

John Foxe byl anglický spisovatel a puritánský kazatel, který proslul především svým stěžejním historickým dílem *Actes and Monuments of these Latter and Perillous Days, Touching Matters of the Church*, populárně známém jako *Foxova Kniha mučedníků*. Velké popularity nabyla obzvláště v probíhajících náboženských konfliktech té doby jednak na domácí půdě, tak ale i mimo ni. Sloužila jako obhajoba protestantské víry proti katolické. Spolu s Bibli a *Book of Common Prayer* patřilo Foxovo dílo mezi nejvlivnější vydané knihy v Anglii v 16. a 17. století. Byla to nejkomplexnější a nejlépe ilustrovaná anglická kniha své doby, která podrobně popisovala zážitky stovek lidí, kteří byli zaživa upáleni pro své náboženské přesvědčení.⁷²

Narodil se roku 1516 v Bostonu v anglickém hrabství Lincolnshire.⁷³ Během 30. let 16. století začal studovat Magdalen College v Oxfordu.⁷⁴ Zde se počátkem 40. let 16. století dostal do podezření, že zastává extrémnější protestantské názory, než mu vedení jeho koleje dovolilo.⁷⁵ Stejně jako Walsinghama, tak i Foxe potkal podobný osud, kdy byl před rokem 1555 donucen odejít do exilu pro své bezpečí, jelikož probíhalo pálení protestantů na příkaz královny

⁷¹ ARCHIBALD, Christopher: *Remembering the St. Bartholomew's Day Massacre in Elizabethan England*. Studies in Philology, Spring, 2021, Vol. 118, No. 2 (Spring, 2021), s. 253.

⁷² KING, John N.: *Foxe's Book of Martyrs and Early Modern Print Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, *předmluva* [i].

⁷³ Tamtéž, s. 262.

⁷⁴ Tamtéž, s. 27.

⁷⁵ Tamtéž, s. 72.

Marie. Během svého cestování Evropou pobýval v Německu, Švýcarsku nebo ve Francii. Zde rozvíjel své spisovatelské schopnosti a zároveň už pracoval na svém popisu mučedníků. V roce 1554 vydal ve francouzském Štrasburku své částečně dokončené martyrologium v latině pod název *Commentarii rerum in ecclesia gestarum*. Vydání těchto komentářů k rozkolům v křesťanské církvi představuje východisko jeho martyrologického projektu. Zde se zaměřoval na utrpení Jana Viklefa a jeho lollardských stoupenců nebo popravou evropských reformátorů, jako byli Jan Hus, Jeroným Pražský nebo Girolamo Savonarola.⁷⁶

Po nástupu protestantské Alžběty I. na trůn se navrátil z vyhnanství a zamířil do Londýna, aby se mohl věnovat dokončení svého díla. První anglická edice byla distribuována v roce 1563 tiskařem Johnem Dayem.⁷⁷ Dílo vyšlo pod názvem *Actes and Monuments* a pojednávalo o pronásledování protestantů v Anglii od dob Viklefa ve 14. století až po vládu královny Marie I. Tudorovny.⁷⁸ Tím ovšem jeho celoživotní práce neskončila a pokračoval v revizi svého díla v reakci na měnící se okolnosti v rámci náboženského dění. Během jeho života stihl vydat čtyři edice. Například čtvrtá edice z roku 1583 nekončí triumfálním obnovením protestantismu nástupem Alžběty I. na trůn, ale masakrem hugenotů ve Francii na den svatého Bartoloměje z roku 1572. Ten je prezentován jako opakování a zintenzivnění hrůz, které panovaly za vlády Marie I. Rovněž čtvrtá edice v sobě obsahuje explicitní kritiku anglické církve a používá události z Bartolomějské noci jako symbol katolické hrozby, který je mnohem blíže, než se zdá.⁷⁹

7.2 Pojetí masakru ve Foxově *Knize mučedníků*

Foxovo líčení masakru je jedinečné z hlediska absence xenofobního stereotypu vůči Francouzům, které bylo typické mezi jeho literárními kolegy. Například u Johna Stubbsa a Thomase Churchyarda, ale i u jiných, lze najít stejný prvek v jejich textech, a to demonizace Francouzského muže.⁸⁰ Fox ve svém díle *Actes and Monuments* vypráví o boji mezi pravými

⁷⁶ KING, John N.: *Foxe's Book of Martyrs and Early Modern Print Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 73.

⁷⁷ Tamtéž, s. 91.

⁷⁸ Tamtéž, s. 3.

⁷⁹ ARCHIBALD, Christopher: *Remembering the St. Bartholomew's Day Massacre in Elizabethan England*. *Studies in Philology*, Spring, 2021, Vol. 118, No. 2 (Spring, 2021), s. 260.

⁸⁰ Tamtéž, s. 262-263.

věřícími a Antikristem od dob starověkých mučedníků. To znamená, že oslavoval nadnárodní protestantské společenství bez jakýchkoliv výhrad. Foxovi masakr na svatého Bartoloměje navíc k tomu napomáhá zapojit katolická zvěrstva do prozřetelnostní historie mezinárodní protestantské církve.⁸¹

Mezi Stubbssem a podobně smýšlejícími pisateli lze najít v masakru podobný mustr, a to beznadě s brutalitou v porovnání s mírovou a řádem spravedlivou Anglii. Foxe se snaží na druhé straně u masakru objevit Boží působení jako důkaz hugenotské zbožnosti. Edice *Actes and Monuments* z roku 1583 využívá statečného odporu hugenotů vůči jejich pronásledující vládě, aby pokáral stále více papežskou instituci anglické církve. Tím naznačoval fakt, že zatímco angličtí protestanti zneužili památku svých umučených předků, jejich zahraniční souvěrci nadále hrdinsky trpí v náboženských válkách.⁸²

Informace ve Foxově knize mučedníků ohledně dění od 18. srpna až do samotného večera vypuknutí masakru jsou velice mlhavě zmíněny. Masakr u Foxe je popsán následovně. Dnem 22. srpna 1572 byl zahájen tento ďábelský akt krvavé brutality. Čtyři dny předtím tomu všemu předcházel sňatek Markéty z Valois s jejím bratrancem princem Jindřichem z Navarry. Francouzský král Karel IX. Istivě navrhl tuto svatbu, aby mohl jediným úderem zničit kořeny protestantského stromu.⁸³

Když se 22. srpna vracel kníže z koncilu, tak byl postřelen do obou paží neznámým útočníkem. Tato událost odkazuje na nepovedený atentát na hugenotského admirála Gasparda de Colignyho. Ze strany jeho rádců mu bylo doporučeno, aby pro své bezpečí opustil Paříž. Rozhodl se zůstat, což se mu stalo osudným. Byl zabit Besmem, který o něm prohlásil: „nikdy jsem neviděl muže, který by šel vstříc smrti statečněji než admirál“. Tělo bylo vyhozené oknem na ulici, kde mu usekli hlavu a následně poslali papeži. „Divocí papeženci, kteří proti němu stále zuřili, mu usekali ruce a soukromé partie a poté, co ho tři dny vláčeli ulicemi, ho pověsili za paty za městem.“⁸⁴

⁸¹ ARCHIBALD, Christopher: *Remembering the St. Bartholomew's Day Massacre in Elizabethan England*. Studies in Philology, Spring, 2021, Vol. 118, No. 2 (Spring, 2021), s. 260-262.

⁸² Tamtéž, s. 260, 263.

⁸³ FOXE, John: *Fox's book of martyrs: A history of the lives, sufferings and triumphant deaths of the early Christian and the Protestant martyrs*. Philadelphia: The John C. Winston Co, 2007, s. 57.

⁸⁴ Tamtéž, s. 57.

Po admirálově smrti byli vojáci vysláni na porážku protestantů do všech částí města. Bylo zabito mnoho významných a ctihodných osob mezi které patřili například hrabě Rochfoucaulta, Clarimonta, markýz z Ravely, Lewese Bussiuse a plno dalších. Papeženci se poté obrátili na prostý lid a zabíjení pokračovalo po mnoho dní. Těla házeli do řek, ulice byly zaplavené krví. Během prvních tří dnů bylo pobito ze všech stavů na 10 000 lidí.⁸⁵ Tohle číslo u Foxe nelze samozřejmě brát jako věrohodné. Podle odhadu, byť stále hypotetického, přišlo v Paříži o život kolem tří tisíc osob. Ušetřeny nebyly ani ženy, děti a starci. Na popisy samotného násilí jsou nejbohatší zprávy protestantů, i přes zveličující nelidskost vrahů. Přesto by nebylo na místě mít je za zcela nespolehlivé.⁸⁶ Dobové odhady, ohledně počtu padlých se silně vymykají realitě. Novodobé výzkumy naznačují, že v Paříži bylo během týdne zabito něco mezi 2000 až 3000 hugenotů.⁸⁷

Hněv papeženců byl tak zuřivý, že se dokonce obrátili vůči vlastním lidem, o nichž měli podezření, že nejsou příliš věrní jejich d'ábelskému náboženství. Vlna zkázy se poté rozšířila i mimo Paříž do dalších měst. Těmi hlavními městy, ve kterých vraždění pokračovalo, byly Orleans, Rouen, Lyon, Augustoborna, Troys a plno dalších.⁸⁸

Fox využívá svědectví jednoho vzdělaného římského katolíka na popis strašlivých událostí, které se děly v Paříži ale i ve francouzských provinciích.⁸⁹ Fox byl kritizován, že neuvádí konkrétní zdroje odkud čerpal informace. Tyto pochybné zdroje vedly potom k tomu, že pozdějšími historiky byla zpochybněna přesnost jeho pramene. Rovněž pro své pojednání čerpal ze svědectví z druhé ruky nebo z doslechu. Ty mohly být zatíženy nepřesnostmi nebo rovněž subjektivním názorem svědků, od kterých čerpal. Samotným příkladem jsou přebrané texty ohledně masakru od onoho římského katolíka, kterého však ve své edici nezmiňuje.

Pro analýzu popisů a jejich následnému komentáři jsem se rozhodl pracovat s těmito vybranými zprávami:

⁸⁵ FOXE, John: *Fox's book of martyrs: A history of the lives, sufferings and triumphant deaths of the early Christian and the Protestant martyrs*. Philadelphia: The John C. Winston Co, 2007, s. 57.

⁸⁶ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572*. Praha: Garamond, 2010, s. 168-169.

⁸⁷ TRIM, David J. B.: *The Huguenots: History and Memory in Transnational Context*. Leiden: Brill, 2011, s. 43.

⁸⁸ FOXE, John: *Fox's book of martyrs: A history of the lives, sufferings and triumphant deaths of the early Christian and the Protestant martyrs*. Philadelphia: The John C. Winston Co, 2007, s. 58.

⁸⁹ Tamtéž, s. 58.

„[...] Konečně v předvečer svátku svatého Bartoloměje, ve dvanáct hodin v noci, byl dán signál. Okamžitě byly všechny domy protestantů násilím otevřeny. Admirál Coligny vyděšený vřavou vyskočil z postele, když vtom se do jeho komnaty nahrnula rota vrahů. V jejich čele stál jistý Besme, který byl vychován jako domácí v rodině Guisů. Tento ničema vrazil admirálovi meč do hrudi a také ho pořezal v obličejí. [...] Jindřich, mladý vévoda z Guise, který později vytvořil katolickou ligu a byl zavražděn v Blois, stál u dveří, dokud nebyla dokončena ta strašlivá jatka, a hlasitě volal: „Besme!“ „Už je to hotovo?“ ptal se. Hned nato lotři vyhodili tělo z okna a Coligni zemřel u Guiseových nohou.“⁹⁰ Například u této části popisu lze na základě jiných pramenů nebo současných výzkumů potvrdit, že se jedná celkem o historicky přesnou interpretaci zavraždění admirála v jeho obydlí. Snad jediným chybným faktem je uvedený čas počátku masakru, který nebyl o půlnoci. Například historička Arlette Jouan uvádí, že k akci došlo ihned po dokončení všech příprav na klidný a systematický průběh zabíjení Colignyho a jeho společníků, tedy někdy časně z rána 24. srpna.⁹¹ V knize *Her Majesty's Spymaster*, Stephen Budiansky uvádí, že celá akce započala, když zvony kostela Saint-Germain-l'Auxerrois odbyly čtvrtou ráno. Poté se ve městě ozývaly všudypřítomné střelby a nezaměnitelný hluk vzbouřeného města.⁹²

„Mezitím byli po celé Paříži zavražděni všichni Coligniho přátelé; muži, ženy i děti byli bezohledně povražděni; každá ulice byla poseta mrtvými těly. Někteří kněží, držící v jedné ruce krucifix a v druhé dýku, běželi k náčelníkům vrahů a důrazně je nabádali, aby nešetřili ani příbuzné, ani přátele.“⁹³ Není pochyb, jakých zvěrstev se katoličtí vrahové na bartolomějskou noc dopouštěli, avšak stále existuje otázka, do jaké míry byla jejich krutost opravdově zveličena v soudobých spisech oproti realitě. Dle zprávy katolického lékaře Fillipa Cavriana: „[...] Ale tolik je třeba říci, že někteří, muži i ženy, si stáli na svém, a přestože měli nůž na hrdle a odřeknutím si mohli zachránit život, raději si ve své paličaté nevědomosti volili stát se mučedníky ďábla a ztratit duše i těla [...]“⁹⁴ Zpráva naznačuje, že si protestanti mohli

⁹⁰ FOXE, John: *Fox's book of martyrs: A history of the lives, sufferings and triumphant deaths of the early Christian and the Protestant martyrs*. Philadelphia: The John C. Winston Co, 2007, s. 58.

⁹¹ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572*. Praha: Garamond, 2010, s. 140.

⁹² BUDIANSKY, Stephen: *Her Majesty's Spymaster: Elizabeth I, Sir Francis Walsingham, and the Birth of Modern Espionage*. London: Penguin Books, 2006, s. 10.

⁹³ FOXE, John: *Fox's book of martyrs: A history of the lives, sufferings and triumphant deaths of the early Christian and the Protestant martyrs*. Philadelphia: The John C. Winston Co, 2007, s. 58.

⁹⁴ DESJARDINS, Abel (ed.): *Négociations diplomatiques de la France avec la Toscane*, Svazek 3., Paris: Imprimerie Nationale, 1865, s. 818-820.

zachránit život, pokud se zřekli víry. Avšak zase jiná vyprávění o ničem takovém nehovoří.⁹⁵ Popis u Foxe mohl posloužit k jeho vlastní protestantské agendě, aby poukázal na to, co by se stalo, kdyby v Anglii opět zvítězilo katolické náboženství.

„Královský palác byl jedním z hlavních dějišť masakru: navarrský král měl své sídlo v Louvru a všichni jeho domácí byli protestanti. Mnozí z nich byli zabiti v posteli se svými manželkami; jiné, kteří utíkali nazi, pronásledovali vojáci přes několik místností paláce, dokonce až do královy předsíně. Mladá manželka Jindřicha Navarrského, probuzená strašlivou vřavou, se bála o svého chotě i o vlastní život, zachvácená hrůzou a polomrtvá vyletěla z postele, aby se vrhla k nohám krále, svého bratra. Sotva však otevřela dveře své komnaty, vtrhlo dovnitř několik jejích protestantských domácích, aby se k ní uchýlilo. Vojáci je okamžitě následovali, pronásledovali je až na dohled od princezny a jednoho, který se vplížil pod její postel, zabili. Dva další byli zraněni halapartnami a padli královně k nohám, takže byla celá od krve.“⁹⁶ Taktéž události u Markéty z Valois naráží na určité nepřesnosti oproti popisu ze strany Foxe. Ta líčí hrůzy bartolomějského masakru, který viděla na vlastní oči ve svých *Mémoires*. Do její královské komnaty toho večera vtrhl pouze jediný pán a to protestant M. de Teian, který byl navíc na žádost Markéty ušetřen před smrtí od jeho pronásledovatelů. Pasáž, při které byl před Margot usmrcen protestantský poddaný halapartnou, tak se nestala u ní v ložnici, ale při cestě do bytu její sestry Claude, když za doprovodu kapitána stráže procházeli předsíní.⁹⁷

„Mnoho nešťastných obětí uteklo k vodě a někteří přeplavali Seine až na předměstí St.Germaine. Král je spatřil ze svého okna, z něhož bylo vidět na řeku, a vystřelil na ně z karabiny, kterou k tomu účelu nabil jeden z jeho pážat; zatímco královna-matka, nerušená a klidná uprostřed masakru, hledíc dolů z balkonu, povzbuzovala vrahy a smála se umírajícím. Tato barbarská královna byla rozněcována neklidnou ctižádostí a neustále měnila své strany, aby nasytila svou touhu.“⁹⁸ Přestože král nechal vydat samotný příkaz na vyvraždění vybraných protestantů ve městě, tak lze o tomhle popisu jednoznačně usoudit, že se jedná o přehnané až dokonce nereálné události. Důvodem je, že se v žádném dobovém prameni, ale ani v současné

⁹⁵ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572*. Praha: Garamond, 2010, s. 6.

⁹⁶ FOXE, John: *Fox's book of martyrs: A history of the lives, sufferings and triumphant deaths of the early Christian and the Protestant martyrs*. Philadelphia: The John C. Winston Co, 2007, s. 59.

⁹⁷ WIDGER, David: *Memoirs of Marguerite de Valois, Queen of Navarre — Complete*, Boston: L. C. Page and Company, 1899, s. 63.

⁹⁸ FOXE, John: *Fox's book of martyrs: A history of the lives, sufferings and triumphant deaths of the early Christian and the Protestant martyrs*. Philadelphia: The John C. Winston Co, 2007, s. 59.

literatuře, nevyskytuje podobné chování královské rodiny během krveprolití reformovaných, jaké bylo právě u Foxe zmíněno.

„*Mladý navarrský král byl ušetřen spíše díky politice než ze soucitu královny matky, která ho držela v zajetí až do královny smrti, aby byl jako záruka a zástava pro podřízení se těm protestantům, kteří by mohli uskutečnit svůj útek.*“⁹⁹ Po bartolomějské masakru unikli smrti z hugenotských představených pouze Jindřich Navarrský a princ z Condé. Karel IX. ušetřil prince královské krve masakru držením v Louvru, počítal s tím, že je přiměje konvertovat ke katolicismu.¹⁰⁰ Rada rádců navrhovala Kateřině Medicejské, aby se Margot rozvedla se svým manželem, aby mohli dotáhnout celé vyvraždění do konce. Jednoho dne, když se Kateřina vracela z kaple, tak se Markéty zeptala „jestli věří, že její manžel je jako ostatní muži?“ Odpověděla na to: „Protože pokud není, mohu snadno zařídit, aby ses s ním rozvedla.“ Margot prohlásila že je spokojená, protože měla podezření o snahu ji rozdělit od jejího manžela, aby na něj mohla být naplánovaná nějaká zlomyslnost.¹⁰¹

„*Toto hrůzné masakrování se neomezilo pouze na město Paříž. Podobné rozkazy byly od dvora vydány správcům všech francouzských provincií, takže během týdne bylo v různých částech království rozsekáno na kusy asi sto tisíc protestantů! [...].*“¹⁰² Dnes mají historikové jasno v tom, že Karel IX. nenechal rozeslat po království příkaz k vybití hugenotů. Dopisy z 24. srpna, rozeslané správcům provincií, obsahují příkazy zachovat pořádek a dodržovat saintgermánský mírový edikt. To znamená, aby vůči reformovaným neprobíhalo vraždění ze strany katolických poddaných. I přes počáteční váhavost v pokynech během prvních hodin masakru, zůstalo královo pevné rozhodnutí, aby nedocházelo v království k zabíjení. Vražedné fámy byly tedy způsobeny počátečním nerozhodným postojem krále vůči protestantským buřičům. Místní autority mohla tato nerozvážnost uvést ve zmatek a zároveň toho využili militantní katolíci k fámám o pobíjení protestantů v království. V království tedy kolovaly falešné zprávy ohledně hugenotské otázky, které byly zaviňovány z popudu krále

⁹⁹ FOXE, John: *Fox's book of martyrs: A history of the lives, sufferings and triumphant deaths of the early Christian and the Protestant martyrs*. Philadelphia: The John C. Winston Co, 2007, s. 60.

¹⁰⁰ MAUROIS, André. *Dějiny Francie*. Praha: Lidové noviny, 1994, s. 141.

¹⁰¹ WIDGER, David: *Memoirs of Marguerite de Valois, Queen of Navarre — Complete*, Boston: L. C. Page and Company, 1899, s. 66.

¹⁰² FOXE, John: *Fox's book of martyrs: A history of the lives, sufferings and triumphant deaths of the early Christian and the Protestant martyrs*. Philadelphia: The John C. Winston Co, 2007, s. 60.

rozhodnutí.¹⁰³ V následujících šesti týdnech po masakru bylo zabito nejméně dalších 3000 hugenotů. Když se to připočte k Pařížským obětem tak to dělalo kolem 6000 zavražděných. Avšak toto číslo se mohlo pohybovat i kolem 8-10 000 tisíc celkově padlých. Z toho vyplývá, že zmíněný počet 100 000 mrtvých hugenotů je naprosto zkresleným číslem. Například do konce 19. století přetrvával mezi protestanty názor o 70 000 mrtvých hugenotů během těch několika týdnů.¹⁰⁴ Na druhé straně spektra existují i čísla, která celkový počet hugenotských obětí snižují oproti realitě. Jistý Abbe Caveyrac uvádí, že padlo pouhých 2000 hugenotů napříč královstvím.¹⁰⁵

8. Christopher Marlowe

8.1 Život

Byl významným anglickým básníkem a dramatikem během alžbětinské doby vlády. Je všeobecně považován za nejvýznamnějšího předchůdce Shakespeara. I přes jeho krátkou divadelní kariéru, která trvala pouhých šest let, stihl napsat tyto skvělé a rozmanité hry: *The Jew of Malta*, *The Massacre at Paris* a nebo *Edward II.*¹⁰⁶

Narodil se 26. února 1564 v Canterbury jako druhé dítě canterburského ševce Johna Marlowa. Není příliš známo o jeho prvotním vzdělání, avšak 14. ledna 1579 nastoupil na Královskou školu v Canterbury jako učenec. V příštím roce odešel na Corpus Christi College v Cambridge, kde v roce 1584 získal bakalářský titul z umění a později roku 1587 magisterský titul. Po Absolvování studia působil v Londýně, kde psal pro divadla. Kvůli svému neortodoxnímu životu se často dostával do problémů s úřady. Byl obecně znám kvůli svému násilnickému chování. V traktátu od Roberta Greena Greenes byl nazván „*slavný grázl tragédií*“. Vytýkalo se mu, že byl ateistou a sám rovněž prohlásil že „Bůh neexistuje“. Pro své

¹⁰³ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572*. Praha: Garamond, 2010, s. 180-182.

¹⁰⁴ TRIM, David J. B.: *The Huguenots: History and Memory in Transnational Context*. Leiden: Brill, 2011, s. 43.

¹⁰⁵ WHITE, Henry: *The Massacre of St. Bartholomew: Preceded by a History of the Religious Wars in the Reign of Charles IX*. New York: Harper & Brothers, Publishers, Franklin Square, 1868, s. 461.

¹⁰⁶ NICHOLL, Charles: *Marlowe [Marley], Christopher*. Oxford Dictionary of National Biography. 23 September 2004. In: <https://www.oxforddnb.com/display/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-18079?rskey=8qU4Jr&result=1>. [13.4.2023].

buřičské a ateistické spisy na něj Tajná rada vydala příkaz k zatčení. Po jeho smrti byly nalezeny jisté dokumenty „popírající božství Ježíše Krista“. Lze tedy usoudit, že se vyžíval v rouhání. Jeho život skončil předčasně 30. květnem 1593, kdy byl zabit v Deptfordu údajně ve rvačce ohledně zaplacení účtu.¹⁰⁷

8.2 *The Massacre at Paris*

Jedná se o slavnou historickou hru alžbětinské doby, jež byla poprvé uvedena na světlo dramatu 30. ledna 1592 anglickou divadelní společností *Lord Strange's Men*.¹⁰⁸ Hra vychází na motiv událostí, které se odehrály v Paříži od roku 1572 během Bartolomějského masakru. Hlavní problém u *The Massacre at Paris* je, že se dochovala jeho špatná verze, tedy neúplná a se špatným textem. Verze, která se dochovala, je z paměti druhé ruky. Text má asi 1250 řádků a nedatované vydání naznačuje, že chybí asi polovina původní hry.¹⁰⁹ Marlowe musel hodně používat svou představitivost. Kromě toho, že na jevišti potřeboval nějakým způsobem znázornit asi 20 000 vražd, musel předvést nesmírně komplikované panorama incidentů a nehod, politických štěpení a měnících se aliancí. K sepsání mu pomohla především studie od Françoise Hotmana nebo od Simona Goularta *Mémoires de l'Etat de France sous Charles Neuvième*.¹¹⁰

Celá hra se skládá ze 24 sekvencí a v průběhu celé hry se setkáváme se známými historickými postavami jako členové francouzské královské rodiny, bratři Guisové, protestantští šlechtici, královská rodina z Navarry a plno dalších.¹¹¹ Marlowe byl známý tím, že v jeho hrách vystupují machiavelistické postavy. Příkladem v této hře je postava katolického vévody Jindřicha de Guise.¹¹² Scény znázorňují historické události jako například královskou svatbu, zavraždění admirála s následnou Bartolomějskou nocí, smrt Karla IX. a korunovace

¹⁰⁷ NICHOLL, Charles: *Marlowe [Marley], Christopher*. Oxford Dictionary of National Biography. 23 September 2004. In: <https://www.oxforddnb.com/display/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-18079?rskey=8qU4Jr&result=1>. [13.4.2023].

¹⁰⁸ HONAN, Park: *Christopher Marlowe Poet & Spy*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 277.

¹⁰⁹ ROBERTS, Penny: *"The Massacre at Paris": a historical perspective*. Renaissance Studies, December 1995, Vol. 9, No. 4, France in the English and French Theatre of the Renaissance. Wiley (December, 1995), s. 272, 430.

¹¹⁰ HONAN, Park: *Christopher Marlowe Poet & Spy*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 272.

¹¹¹ MARLOWE, Christopher: *The Massacre at Paris*. London: Forgotten Books, 2008. DRAMATIS PERSONAE.

¹¹² ARCHIBALD, Christopher: *Remembering the St. Bartholomew's Day Massacre in Elizabethan England*. Studies in Philology, Spring, 2021, Vol. 118, No. 2 (Spring, 2021), s. 272.

bratra Jindřicha III. králem. Hra končí událostmi války tří Jindřichů a nástupem Jindřicha Navarrského na francouzský trůn v roce 1589.¹¹³

První scéna začíná 18. srpnem 1572, tedy datem, kdy se v Paříži u katedrály Notre Dame odehrávala svatba katolické princezny Markéty z Valois s protestantským princem Jindřichem z Navarry. Karel ve svém proslovu žehná manželskému svazku a doufá, že nově vzniklá jednota mezi katolickým a protestantským náboženstvím přetrvá i na jejich potomky. Mezitím se do kontrastu staví Kateřina Medicejská. Ta hrála pouze na oko, že je spokojená se svatbou a usuzuje, že rozdílnost náboženství ženicha je dostatečný důvod, aby se svatba nekonala.¹¹⁴ Marlowe líčí Kateřinu jako manipulativního, bezohledného a hlavně proradného člověka snažící se udržet svojí královskou moc. Její negativní vlastnosti jsou ve hře mnohem více zveličené oproti tehdejší protestantským zdrojům. Pro své ambice je dokonce schopná nechat odstranit přední hugenoty z celého království, a přitom neprojevuje žádné náznaky lítosti. Je tedy dokonalým vyobrazením machiavelistické postavy. Marlowe interpretuje náboženský tón jako machiavelistický nástroj pro dosažení cílů. Přesto Marlowe u ní probudí těsně před smrtí jakési sympatie, aby ukázal, že za národní tragédií hugenotů nemůže pouze jeden padouch.¹¹⁵

Kromě Kateřiny se machiavelistické ambice také objevují u hlavního padoucha celé hry, Jindřicha de Guise.¹¹⁶ Jeho politické ambice, spojené s náboženstvím, se projevují například v druhé a třetí scéně, kdy se snaží odstranit královnu Navarry Jeanne d'Albret a admirála Gasparda de Colignyho. „*APOTHECARY: můj lorde? GUISE: Nyní vyzkouším a plně odměním lásku, kterou chováš k domu Guise. Kde jsou ty navoněné rukavice, jež jsem ti poslal, abys je otrávil? Mluv! Přinese každé přičichnutí smrt? APOTHECARY: Podívejte se, kde jsou, můj dobrý pane, a kdo k nim čichá, umírá.*¹¹⁷ [...] *GUISE: Díky, můj dobrý příteli: oplatím ti tvou lásku. Jdi tedy a představ je královně Navarře. Neboť ona je tou obrovskou skvrnou v našem oku, která způsobuje, že se ve Francii objevuje kacířství. Odejdi, příteli, a rovnou jí je předlož.*“¹¹⁸ [...] „*VOJÁK: Můj lorde? GUISE. Nyní vyjdi ven a sehraji svou tragickou roli:*

¹¹³ MARLOWE, Christopher: *The Massacre at Paris*. London: Forgotten Books, 2008, scéna 1., 5, 6, 13,14, 16.

¹¹⁴ Tamtéž, scéna 1., 1-32.

¹¹⁵ HONAN, Park: *Christopher Marlowe Poet & Spy*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 276.

¹¹⁶ ARCHIBALD, Christopher: *Remembering the St. Bartholomew's Day Massacre in Elizabethan England*. Studies in Philology, Spring, 2021, Vol. 118, No. 2 (Spring, 2021), s. 272.

¹¹⁷ MARLOWE, Christopher: *The Massacre at Paris*. London: Forgotten Books, 2008, scéna 2., 11-22.

¹¹⁸ Tamtéž, scéna 2., 28-32.

*Stoupni si do nějakého okna, které se otevírá blízko ulice, a až uvidíš admirála projíždět kolem, vystřel z muškety a proved' jeho smrt; a pak tě odměním spoustou korun.*¹¹⁹

Kromě Guisových snah odstranit hugenoty se jeho machiavelistické ambice začaly opírat o královskou korunu. To vyvrcholilo o několik let později válkou tří Jindřichů v letech 1585 až 1587.¹²⁰ Marlowe tuto předzvěst o snaze získat královskou korunu pro rod Guisů zakomponoval rovněž do druhého dějství. „[...] *To, co se mi líbí nejvíc, letí mimo můj dosah. Dejte mě šplhat po vysokých pyramidách a na ně položte francouzský diadém; buď ho roztrhám hřeby, nebo se vyšplhám na vrchol svými stoupajícími křídly, ačkoli můj pád bude nejhlubší peklo.*“¹²¹

Výjimkou využití náboženských motivů není ani Jindřich Navarrský. Náboženský tón se objevuje například v první scéně těsně po svatbě, kdy Jindřich Navarrský vede ke svým hugenotským velitelům, princů z Condé a admirálovi, proslov o jejich zbožnosti a o tom, že nyní mají na svojí straně královskou rodinu, tudíž nemůže dojít k jejich ohrožení.¹²² „*NAVARRE: Princi Conde a můj dobrý lorde admirále, Guise se může bouřit, ale málo nám uškodí: Když máme na své straně krále a královnou matku, aby zastavila zášť jeho závistivého srdce, který chce všechny protestanty vyvraždit: Neslyšeli jste, jak nedávno nařídil, kdyby k tomu král dal souhlas, že všichni protestanti, kteří jsou v Paříži, měli být tuhle v noci zavražděni? [...] NAVARRE: Ale ten, kdo sedí a vládne nad oblaky, slyší a vidí modlitby spravedlivých a pomstí krev nevinných, které Guise zabil zradou svého srdce a přivedl vraždou k jejich nadčasovému konci. ADMIRÁL: Všiml jste si, jak kardinál, Guisův bratr a vévoda Dumaine bouřili při těchto vašich svatebních obřadech, protože rod Bourbonů nyní přichází a připojuje váš rod k francouzské koruně? [...] NAVARRE: A to je důvod, proč se na nás Guise tak mračí a tluč se do hlavy, aby nás chytil do své pasti, kterou nastražil v rámci své smrtící práce. Pojďme, pánové, do kostela a modleme se, aby Bůh stále bránil právo Francie a jeho evangelium v této zemi vzkvétalo.*“¹²³ Zde Jindřich Navarrský mluví o jakési boží spravedlnosti,

¹¹⁹ MARLOWE, Christopher: *The Massacre at Paris*. London: Forgotten Books, 2008, scéna 2., 40-46.

¹²⁰ HOLT, P. Mack: *The French Wars of Religion, 1562-1629*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 229.

¹²¹ MARLOWE, Christopher: *The Massacre at Paris*. London: Forgotten Books, 2008, scéna 2., 60-65.

¹²² ARCHIBALD, Christopher: *Remembering the St. Bartholomew's Day Massacre in Elizabethan England*. *Studies in Philology*, Spring, 2021, Vol. 118, No. 2 (Spring, 2021), s. 272.

¹²³ MARLOWE, Christopher: *The Massacre at Paris*. London: Forgotten Books, 2008, scéna 1., 37-41, 55-72.

kteřá ochrání hugenoty potrestáním jejich nepřátel. Tato výpověď komplikuje skutečnost, že se těšně předtím odehrála svatba, která měla odstranit všechno nepřátelství v zemi.¹²⁴

Celé dějství hry je zakončeno aktem smrti krále Jindřicha III. a proslovem Jindřicha Navarrského. „*Navarre: Pojdte, pánové, a vezměte královo tělo, at' ho můžeme čestně pohřbít: A pak přísahám, že pomstím jeho smrt, jako že Řím a všichni ti tamní papežští preláti, proklejí časy, kdy Navarra byl králem, a vládl ve Francii po Jindřichově smrti. [...] Vycházejí s tělem krále, které leží na ramenou čtyř mužů, a s mrtvým pochodem, tasí zbraně na zem.*“¹²⁵ Marlowe dodal Navarrové postavě v poslední scéně silný protikatolický postoj, kdy Jindřich Navarrský hodlal potrestat své katolické nepřátele, kteří byli zodpovědní za smrt Jindřicha III. a celkové utrpení hugenotů.¹²⁶ Po smrti Jindřicha III., posledního krále z Valoiske dynastie, přešla francouzská koruna do rukou jeho navarrského bratrance. Byl prohlášen v nástupnictví jako Jindřich IV. Přestože Jindřich usedl na trůn, tak se nejednalo o absolutní vítězství hugenotů nad katolíky. S jeho korunovací nesouhlasila Katolická liga, se kterou boje pokračovaly. Situace se změnila v roce 1593, kdy Jindřich IV. dobrovolně konvertoval ke katolicismu s cílem získat podporu katolického obyvatelstva, a to se mu nakonec podařilo dosáhnout.¹²⁷

9. Sir Francis Walsingham

9.1 Život

Byl anglický státník a diplomat, který proslul především jako hlavní sekretář královně Alžběty I. v letech 1573 až do jeho smrti v 1590.¹²⁸ Vytvořil velice efektivní zpravodajskou síť, která mu dopomohla úspěšně zabránit různým zahraničním spiknutím vůči jeho královně a Anglii. Odhaloval domácí spiklence, jež usilovali o sesazení Alžběty a návrat

¹²⁴ ARCHIBALD, Christopher: *Remembering the St. Bartholomew's Day Massacre in Elizabethan England*. *Studies in Philology*, Spring, 2021, Vol. 118, No. 2 (Spring, 2021), s. 271-272.

¹²⁵ Christopher Marlowe: *The Massacre at Paris*, scéna 1. 170-181.

¹²⁶ HONAN, Park: *Christopher Marlowe Poet & Spy*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 277.

¹²⁷ HOLT, P. Mack: *The French Wars of Religion, 1562-1629*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 229.

¹²⁸ BUDIANSKY, Stephen: *Her Majesty's Spymaster: Elizabeth I, Sir Francis Walsingham, and the Birth of Modern Espionage*. London: Penguin Books, 2006, s. 88.

římskokatolického panovníka na trůn. Jeho úsilí nakonec vyvrcholilo popravou skotské královny Marie 8. února 1587. Tomu všemu předcházelo takzvané Babingtonovo spiknutí, jehož cílem bylo zavraždit Alžbětu a dosadit místo ní její příbuznou Marii Stuartovnu.¹²⁹ Je všeobecně znám v pamětech pod přezdívkou *špionážní mistr*.¹³⁰

Narodil se kolem roku 1532 na statku v Kentu jako jediný syn londýnského právníka Williama, a jeho ženy Joyce Denny. Její bratr, sir Anthony Denny, byl předseda Tajné komory za vlády Jindřicha VIII. a v posledních měsících života nemocného panovníka stal právě on jako skutečná neviditelná síla v pozadí trůnu. Umění pro vysokou politiku kolovala Walsinghamovi v žilách.¹³¹

O Walsinghamovém raném životě není mnoho známo. Již ve svých dvou letech se stal sirotkem ze strany otce Williama. Tvrdilo se, že měl silnou protestantskou výchovu v domácnosti nevlastního otce druhého manžela dvořana Sira Johna Careye z Plashy v Hertfordshire. V roce 1548 v šestnácti letech nastoupil na pověstnou protestantskou King's College v Cambridge a pravděpodobně odešel bez získání titulu před rokem 1551. Po svém odchodu cestoval po Evropě a navštívil „mnoho cizích zemí, jejichž způsoby, zákony, jazyky a zásady přesně studoval a kriticky jim rozuměl“. Po ročním cestování napříč Evropou se vrátil do Londýna jako utvrzený protestant.¹³²

Od smrti Eduarda VI, se situace dramaticky změnila a Walsingham byl donucen odejít z Anglie, protože probíhalo upalování kacířů z příkazu Marie I. Tudorovny. Celá akce vypukla neúspěšným povstáním Thomase Wyatte s cílem opětovně dosadit protestantského panovníka na trůn. Walsingham s jeho anglickými exulanty procestoval například Štrasburk, Frankfurt, Ženevu nebo Curych. Od roku 1557 se anglická kongregace scházela v bývalém klášteře zvaném Clarakloster. Klášter kombinoval ubytovnu s kaplí. Zde například pracoval Foxe na svých *Acts and Monuments*. Tři z Foxových knih byly poté věnovány Walsinghamovi, což odráží spřízněnost obou mužů, kteří byli kvůli okolnostem donuceni opustit svou zemi pro

¹²⁹ BUDIANSKY, Stephen: *Her Majesty's Spymaster: Elizabeth I, Sir Francis Walsingham, and the Birth of Modern Espionage*. London: Penguin Books, 2006, s. 169-170.

¹³⁰ Tamtéž, s. 39.

¹³¹ HUTCHINSON, Robert: *Elizabeth's Spy Master: Francis Walsingham and the secret war that saved England that saved England*. London: Weidenfeld & Nicolson, 2006, s. 24.

¹³² Tamtéž, s. 26.

jejich bezpečí. Do své domoviny se vrátil po Mariině smrti v roce 1558 a nástupu její protestantské sestry Alžběty I.¹³³

Počátkem šedesátých let 16. století byl již zámožný a měl vlivné příbuzné a přátele. Této protekce využil při zvolení do druhého parlamentu za Alžbětiny vlády. Z dopisu, zaslanému hlavnímu ministrovi Williamu Cecilovi dne 18. srpna 1568, lze předznamenávat začátek jeho význačné a namáhavé kariéry v královských službách.¹³⁴

9.2 Francouzský velvyslanec

Z doporučení Cecila se novým francouzským velvyslancem měl stát Walsingham. Svoji diplomatickou cestu zahájil v srpnu 1570. Měl za úkol řešit otázku hugenotů a sňatkové jednání s francouzským nápadníkem Františkem, vévodou z Alençonu.¹³⁵ Od Alžběty obdržel instrukce: poslouchat její příkazy a předávat její zprávy, informovat ji o politických událostech ve Francii a podporovat a chránit zájmy anglických obchodníků v této zemi.¹³⁶

Další, a očividně i náročnější a nejistější krok pro Alžbětinu vládu, bylo francouzsko-anglické spojenectví kvůli ambicím admirála Colignyho. Ten otevřeně vyzýval k válce proti španělským silám Filipa II. v Nizozemí. To nevěstilo nic dobrého pro Alžbětinu vládu, která se obávala, co by francouzská kontrola Flander znamenala pro anglickou námořní moc a obchod.¹³⁷ Rovněž Kateřina Medicejská se obávala Colignyho politiky, jež by zatáhla Francii do nebezpečné a katastrofální války proti příliš mocnému španělskému sousedu, jehož državy

¹³³ COOPER, John: *The Queen's Agent: Francis Walsingham at the Court of Elizabeth I*. London: Faber & Faber, 2012, s. 26-28,37.

¹³⁴ HUTCHINSON, Robert: *Elizabeth's Spy Master: Francis Walsingham and the secret war that saved England that saved England*. London: Weidenfeld & Nicolson, 2006, s. 27.

¹³⁵ BUDIANSKY, Stephen: *Her Majesty's Spymaster: Elizabeth I, Sir Francis Walsingham, and the Birth of Modern Espionage*. London: Penguin Books, 2006, s. 82.

¹³⁶ HUTCHINSON, Robert: *Elizabeth's Spy Master: Francis Walsingham and the secret war that saved England that saved England*. London: Weidenfeld & Nicolson, 2006, s. 39.

¹³⁷ Tamtéž, s. 44.

na severu (Nizozemí), na východě (Franche-Comté) a na jihu (Roussillon) nebezpečné ovíjely Francouzské království.¹³⁸

Krvavé vraždění hugenotů v Paříži započalo v noci z 23. srpna na 24. srpna 1572. Walsingham s jeho rodinou se onu osudnou noc nacházeli v jejich velvyslaneckém domě na quai des Bernardins ve Faubourg St. Germain. Záhy byly domy známých protestantů označeny bílým křížem, který je označoval jako cíle nadcházejících krvavých lázní.¹³⁹ Anglickým občanům, kterým se podařilo ukryt na velvyslanectví u Walsinghama, se do paměti vryla vzpomínka z krvavého řádění, která trvala až do konce života.¹⁴⁰ Jedním z přeživších byl lékař Timothie Bright. Během svého života se k této zkušenosti opakovaně vracel. Ten vydal v roce 1589 zkrácenou verzi *Acts and Monuments* od Johna Foxe. Brightovo pojednání bylo o to zajímavější, jelikož byl očitým svědkem ba dokonce přeživším. Dílo vydal s věnováním Francisi Walsinghamovi, který mu tehdy poskytl azyl.¹⁴¹

Poté, co došlo ke zklidnění krvavých lázní ve městě, se Walsinghamovi podařilo propašovat svou ženu a dceru z města nazpět do Anglie. Přesto jeho diplomatická mise ve Francii ještě neskončila, jelikož musel nyní podávat informace ohledně masakru hugenotů a stále probíhaly sňatkové jednání jeho královny s francouzskými princí. V obavách, že jeho dopisy do Londýna jsou zachycovány, se jeho upřímná zpráva o masakru na den svatého Bartoloměje uložila do paměti jeho diplomatického posla, Velšana Waltera Williamse. Jednalo se o seznam žen a dětí pobitých v Paříži.¹⁴²

9.3 Dopisy ohledně Bartolomějského masakru

První Walsinghamova zpráva, která vyšla od dění Bartolomějského masakru, se objevila 27. srpna 1572. Zde vypráví, jak poslal svého tajemníka ke královně matce, aby ji a králi

¹³⁸ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572*. Praha: Garamond, 2010, s. 55.

¹³⁹ HUTCHINSON, Robert: *Elizabeth's Spy Master: Francis Walsingham and the secret war that saved England that saved England*. London: Weidenfeld & Nicolson, 2006, s. 45.

¹⁴⁰ BUDIANSKY, Stephen: *Her Majesty's Spymaster: Elizabeth I, Sir Francis Walsingham, and the Birth of Modern Espionage*. London: Penguin Books, 2006, s. 17.

¹⁴¹ ARCHIBALD, Christopher: *Remembering the St. Bartholomew's Day Massacre in Elizabethan England*. *Studies in Philology*, Spring, 2021, Vol. 118, No. 2 (Spring, 2021), s. 263.

¹⁴² HUTCHINSON, Robert: *Elizabeth's Spy Master: Francis Walsingham and the secret war that saved England that saved England*. London: Weidenfeld & Nicolson, 2006, s. 46.

poděkoval za péči a poskytnutou bezpečnost, který královský majestát projevil vůči jeho anglické ambasádě během krvavého řádění.¹⁴³ To poukazuje na fakt, jak bylo důležité pro královnu matku a krále, aby si zachovali dobré vztahy s královnou Alžbětou. Zároveň k tomu, že se k popravě Colignyho a jeho přátel objevovaly různé fámy, Walsingham stále vyčkával se stanoviskem, dokud nedostane oficiální hlášení ze strany krále, jak se věci doopravdy měly.¹⁴⁴

1. září 1572 nechal král poslat pro Walsinghama, aby mu v rámci soukromého jednání sdělil důvody popravy admirála a jeho společníků. Sdělil, že bylo zapotřebí vykonat tuto rychlou popravu bez soudu pro bezpečnost; což kdyby neudělal, byla by ohrožena bezpečnost jeho a celé královské rodiny. Dále vyjádřil Karel přání pokračovat v přátelských vztazích mezi oběma zeměmi a věří že tato „poprava“ spiklenců nezmění situaci. Walsingham využil audience, aby králi oznámil, že došlo k zabití tří anglických občanů a zároveň k drancování anglického majetku. Karel slíbil, že pokud se podaří chytit viníky, bude vůči nim vykonán exemplární spravedlivý soud.¹⁴⁵ Jako očitého svědka ho hrůzy masakru na svatého Bartoloměje poznamenaly po zbytek života. V paměti se mu zaryl pohled na holý strach ve tvářích jeho anglických spoluobčanů uprostřed katolického města.¹⁴⁶

Ve zprávě z 13. září píše Walsingham o králově prohlášení, že až dojde k odstranění předních buřičů, tak se protestantští poddaní budou opětovně těšit práv z ediktu ze Saint-Germain. Avšak mír se nedodržel a používaly se jakékoliv metody na jeho překrucování.

¹⁴³ DIGGES, Dudley: *The Compleat Ambassador: Or Two Treaties of the intended marriage of Qu. Elizabeth of Glorious Memory: Comprised in Letters of Negotiation of Sir Francis Walsingham, her Resident in France Together with the Answers of the Lord Burleigh, the Earl of Leicester, Sir Tho. Smith, and others Wherein, as in a dear Mirror, may be seen the Faces of the two Courts of England and France, as they then stood; with many remarkable passages of State, not at all mentioned in any History.* London: Thomas Newcomb, 1655, s. 238.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 240.

¹⁴⁴ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572.* Praha: Garamond, 2010, s. 196.

¹⁴⁵ DIGGES, Dudley: *The Compleat Ambassador: Or Two Treaties of the intended marriage of Qu. Elizabeth of Glorious Memory: Comprised in Letters of Negotiation of Sir Francis Walsingham, her Resident in France Together with the Answers of the Lord Burleigh, the Earl of Leicester, Sir Tho. Smith, and others Wherein, as in a dear Mirror, may be seen the Faces of the two Courts of England and France, as they then stood; with many remarkable passages of State, not at all mentioned in any History.* London: Thomas Newcomb, 1655, s. 239.

¹⁴⁶ HUTCHINSON, Robert: *Elizabeth's Spy Master: Francis Walsingham and the secret war that saved England that saved England.* London: Weidenfeld & Nicolson, 2006, s. 45.

Dokonce někteří katolíci odsuzovali tenhle přístup a chtěli odejít ze země, kde fungovala nerozhodná vláda.¹⁴⁷

Walsingham v dopise ze čtrnáctého září 1572 popisuje jednání mezi královnou matkou a králem ohledně pokračování sňatkových jednání. Vzhledem k tomu, jak se věci vyvíjejí ve Francii po Bartolomějské noci, tak nebyl anglický diplomat tomuto možnému budoucímu svazku příliš nakloněný. Walsingham o celé situaci z 24. srpna prohlašuje, že tato „podivná nehoda“ vyvolala v lidech nebezpečné řeči, názory a nedůvěru. On sám se neubrání vyjádřit své pochyby, zda je sňatek myšlen vážně, či nikoliv. Své důvody shrnul v těchto třech bodech. První bylo nedodržování ediktu ze Saint-Germain a s tím související přístup vůči hugenotům. Zadruhé podivný zvrat událostí mezi 18. a 24. srpnem. Třetí a poslední důvod byly jisté řeči ohledně dobytí Britského ostrova.¹⁴⁸

U prvního případu argumentoval, že hlavní příčinou, proč se Alžběta dala do spojenecké smlouvy s Francií, byla alespoň částečná náboženská tolerance ustanovená ediktem ze Saint-Germain. Jelikož byla náboženská tolerance od francouzských souvěrců odstraněna, stalo se přátelství mezi oběma korunami pochybné.¹⁴⁹ Přestože král vydal téměř okamžitě příkazy, aby se vůči hugenotům dodržoval edikt ze Saint Germain, masakry pokračovaly až do října. Odhaduje se, že v Toulouse, Bordeaux, Lyonu, Rouen a Orleans zemřelo na 70 000 hugenotů, avšak čísla mohou být i vyšší. To dokazuje, jak neúčinný byl královský majestát v prosazování klidu ve své zemi.¹⁵⁰ Porušování ediktu mělo na svědomí rozsáhlou emigrační vlnu do protestantských zemí. Jejich počet byl v Anglii tak velký, že zde tvořili značnou část hugenotské komunity. Přesto se tisíce hugenotů vrátilo měsíce po masakru zpět do Francie i přes probíhající čtvrtou náboženskou válku. Ti, co se rozhodli zůstat, tak kvůli svému bezpečí konvertovali na katolickou víru a nechali své děti pokřtít podle katolického obřadu. Jindřich Navarrský, který byl vězněm u Francouzského dvora od masakru, se nakonec musel stát katolíkem pro jeho bezpečí. Někteří přechod ke katolické víře využili jako jistotu zabezpečení,

¹⁴⁷ DIGGES, Dudley: *The Compleat Ambassador: Or Two Treaties of the intended marriage of Qu. Elizabeth of Glorious Memory: Comprised in Letters of Negotiation of Sir Francis Walsingham, her Resident in France Together with the Answers of the Lord Burleigh, the Earl of Leicester, Sir Tho. Smith, and others Wherein, as in a dear Mirror, may be seen the Faces of the two Courts of England and France, as they then stood; with many remarkable passages of State, not at all mentioned in any History.* London: Thomas Newcomb, 1655, s. 240.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 240.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 240.

¹⁴⁹ JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572.* Praha: Garamond, 2010, s. 241.

¹⁵⁰ HUTCHINSON, Robert: *Elizabeth's Spy Master: Francis Walsingham and the secret war that saved England that saved England.* London: Weidenfeld & Nicolson, 2006, s. 45.

zatímco se připravovali na emigraci do zahraničí. Došlo k obecnému úpadku zastánců protestantismu ve Francii. Náboženství zůstalo zastoupené pouze v jižní části království.¹⁵¹

V druhém bodě vyjádřil své pochybnosti, zda by se s anglickými protestanty neodehrálo něco podobného jako s hugenoty mezi 18. a 24. srpnem. Že by svatba posloužila k pozdějšímu zneužití situace.¹⁵² Prvkem, který nejvíce znepokojoval Walsinghama, bylo budoucí spojení mezi zeměmi. Anglický odpor byl zesílen teorií o promyšleném spiknutí katolíků. Panovaly obavy, že by Karel IX. využil stejně zákeřné svatební léčky jak proti hugenotům v Paříži a následně dosadil katolickou Marii Stuartovnu na trůn. Svatba Markéty z Valois s Jindřichem Navarrským prý byla léčka, dlouho předtím domluvená mezi papežem a španělským králem.¹⁵³

Ohledně třetí pochybnosti se Walsingham zeptal Kateřiny, zda by francouzský král pomohl Alžbětě v případě napadení kvůli náboženství? Kateřina odpověděla, že i kdyby samotný španělský král podnikl cokoliv ve věci náboženské proti Alžbětě, tak se Anglie dočká pomoci, kterou ji Francie v rámci možností může poskytnout.¹⁵⁴ Francouzská královská rodina, byla odhodlána navzdory negativním ohlasům masakru na svatého Bartoloměje více než kdy jindy zajistit shodu mezi dvěma korunami. Čtvrtá náboženská válka vypukla záhy jako přímý důsledek po Bartolomějském masakru. Situace v Nizozemí byla též komplikovaná kvůli pokračujícím bojům gézů se španělskými vojsky. Obě situace komplikovaly budoucí spojení Francie s Anglií. I přes pobouření ze zpráv o zavraždění tolika nevinných hugenotů to pro Alžbětu znamenalo zachovat obezřetnost a opatrnost v její zahraniční politice, jelikož si potřebovala udržet dobré vztahy s Francií právě kvůli hlavnímu rivalovi Španělsku.¹⁵⁵

¹⁵¹ TRIM, David J. B.: *The Huguenots: History and Memory in Transnational Context*. Leiden: Brill, 2011, s. 59-60.

¹⁵² DIGGES, Dudley: *The Compleat Ambassador: Or Two Treaties of the intended marriage of Qu. Elizabeth of Glorious Memory: Comprised in Letters of Negotiation of Sir Francis Walsingham, her Resident in France Together with the Answers of the Lord Burleigh, the Earl of Leicester, Sir Tho. Smith, and others Wherein, as in a dear Mirror, may be seen the Faces of the two Courts of England and France, as they then stood; with many remarkable passages of State, not at all mentioned in any History*. London: Thomas Newcomb, 1655, s. 241.

¹⁵³ JOUANNA, Arlette. *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572*. Praha: Garamond, 2010, s. 196.

¹⁵⁴ DIGGES, Dudley: *The Compleat Ambassador: Or Two Treaties of the intended marriage of Qu. Elizabeth of Glorious Memory: Comprised in Letters of Negotiation of Sir Francis Walsingham, her Resident in France Together with the Answers of the Lord Burleigh, the Earl of Leicester, Sir Tho. Smith, and others Wherein, as in a dear Mirror, may be seen the Faces of the two Courts of England and France, as they then stood; with many remarkable passages of State, not at all mentioned in any History*. London: Thomas Newcomb, 1655, s. 242.

¹⁵⁵ PARANQUE, Estelle: *Elizabeth I of England through Valois Eyes: Power, Representation, and Diplomacy in the Reign of the Queen, 1558–1588*. London: Palgrave Macmillan, 2019, s. 99.

10. Závěrečná komparace anglických vnímání

V Anglii, jako protestantské zemi, se zpráva o masakrování hugenotů setkala s ohromným šokem a zděšením. Následkem toho došlo ke zhoršení vzájemných vztahů mezi oběma korunami, jelikož Anglie představovala nejdůležitější protestantskou zemi v 16. století. Samotná anglická královna Alžběta I. tento akt násilí odsoudila a argumentovala, že francouzský král neměl právo odsoudit hugenoty bez řádného soudu. Alžběta apelovala na svého velvyslance ve Francii Walsinghama, aby proti masakru u krále protestoval a tlačil na dodržování podmínek ze Saint Germain, který měl hugenotům hájit jejich práva. Jednou z reakcí nedodržování masakru byl příliv hugenotských imigrantů na Britské ostrovy.

Anglické pamětní modlitby vznikaly za účelem projevení empatie k zavražděným hugenotům. Zároveň však posloužily k upevnění národní a náboženské jednoty Anglie vůči svým zahraničním nepřítelům jako bylo například Španělsko. Katolické zvěrstva posloužily k formování protikatolického postoje v průběhu příštích několik let. Díla zabývající se aktuálním francouzským děním ukazovala složitou náboženskou situaci v 16. století, kterou menšinová protestanta zažívali v katolické převaze.

Nejkontroverznější záležitostí byly sňatkové jednání, které rozdělily ohromnou část anglické populace. Věřilo se, že by se události svatby Markéty z Valois s Jindřichem Navarrským mohly opakovat i v Anglii a došlo by k opětovnému nastolení katolického náboženství. Angličané si ještě donedávna pamatovali hrůzy během pálení občanů za vlády katolické Marie I. Tudorovny. Zároveň mnoho autorů poukazovalo, že by svatbou s francouzským princem došlo k ohrožení národní identity. Texty opovrhující svatbu apelovaly na možné následky, kdyby se sňatek uskutečnil.

Co se týče vnímání u Foxe, Walsinghama a Marlowa ohledně masakru na svatého Bartoloměje, tak byly názory značně odlišné, a to z několika důvodů. Hlavní problém u Foxového vyprávění představoval jeho silně subjektivní názor při tvorbě kapitoly o Bartolomějské noci. Celý masakr líčí jako předem nachystaný plán Karla IX. na vyhlazení hugenotů z celého království. Svatba posloužila jako pouhá záminka k nahromadění hugenotů, aby došlo k hromadné likvidaci. Taktéž historická přesnost je negativní stránkou bartolomějské kapitoly, kdy samotná čísla obětí mnohonásobně převyšují realitu. U Foxe leží v záhadě, zda stálo za důvodem ohromného čísla pouhé chybné a nevěrohodné svědectví z druhé ruky anebo toto číslo bylo užito záměrně, aby posloužilo jeho protestantské agendě očerňující katolicismus. Jelikož je bartolomějská kapitola součástí jeho celoživotního díla *Acts and Monuments*, může

být popis o Bartolomějské noci ovlivněn strukturou v rámci jeho vyprávění o křesťanských mučednících. Bezpochyby se jedná o významný pramen pro pochopení náboženských a politických konfliktů tehdejší doby, ale nejedná se o přesnou historickou kompilaci. K její spolehlivosti a přesnosti je třeba přistupovat obezřetně a ověřit ji pomocí dalších dobových pramenů nebo sekundární literaturou.

Hlavním záměrem Marlowa bylo vyličít politickou, ale i náboženskou komplexnost, kterou představovaly náboženské války ve Francii. Zastával názor, že za krveprolití jsou zodpovědné obě strany. Jeho smýšlení se odchylovalo oproti většinovému názoru o pouhém jednostranném krvavém aktu. Marlowe se nebojí označit hugenoty za násilníky a fanatiky, kteří používají podobné praktiky jako katolíci. Měl tedy jakési sympatie ke katolické straně. Tím se dostal do kontrastu s Foxem, který ve francouzském utrpení hugenotů viděl zbožnost a prohlašoval je za mučedníky. Marlowe se odchyluje od reálných událostí nebo až moc zkresluje postavy. Hlavním rysem u postav byl machiavelismus. Kateřina Medicejská je vykreslena jako manipulativní a bezohledná postava. Podobné cynické chování pro dosažení cílů je užito u Jindřicha Guise. Tyhle vlastnosti dodávají na tónu padoucha. Hlavní problém ve vyprávění představuje skutečnost, že se nedochovalo původní dílo, ale jen jeho zkrácená a nedokonalá verze. Tudiž některé scény působí prázdňe a občas i nelogicky kvůli nedochované původní struktury. Postavy postrádají hloubku nebo komplexnost, proto se člověk nemůže ztotožnit s jeho osudy a motivy.

Nejrealističtější popis nám přináší dopisy od Walsinghama. Ten byl oproti Foxovi a Marlowovi očítým svědkem vraždění hugenotů v Paříži během osudné noci. Tudiž ve své korespondenci s anglickou vládou musel zastávat objektivní názor na celou situaci. Zároveň pro jeho bezpečí musel dbát na opatrnosti jeho subjektivních pocitů během sdělování svých názorů na celou situaci. Celou událost vnímal v první řadě za tragédii a litoval násilí, které bylo spáchané mezi prostými občany. Na druhou stranu masakr oslabil královský majestát Francie, který se nyní spoléhal na dobré vztahy s Anglií. V této příležitosti viděl šanci, jak posílit mezinárodní vliv Anglie. Během sňatkové politiky od Kateřiny si hlavní slovo ve vzájemných anglicko-britských vztazích mohla určovat Alžběta I. Proto Walsingham bartolomějskou kapitolu, spolu se snahami francouzské královské rodiny o udržení si spojení s Alžbětou, vnímal spíše z politického než náboženského hlediska. Jeho hlavní ambicí bylo zabránit katolickému vlivu, aby se rozšířil na Anglii.

Ačkoliv měli Foxe, Marlowe a Walsingham některé rozdílné názory a pohledy na celou situaci, byli si dobře vědomí náboženského fanatismu, jež představovaly náboženské rozepře

mezi protestanty a katolíky. Uvědomovali si, jaký obrovský dopad měla francouzská záležitost na vzájemné budoucí vztahy Francie s Anglií. Celá tato problematika z jejich pohledu poskytuje unikátní pohled do kulturních, náboženských a především politických dějin obou zemí během 16. století.

11. Resumé

In my bachelor's thesis I examined the issue of English reactions and responses to the events of Bartholomew's Night, which took place on 24 August 1572 in the Kingdom of France. During this night there was a massacre of thousands of Huguenots in the capital city of Paris. News of the massacre spread quickly throughout Europe, and the greatest outrage came from England. The English population reacted to the news with everything from shock to outrage. I researched my thesis based on the reactions of theologian John Foxe, playwright Christopher Marlowe, and diplomat Francis Walsingham. All three had different political and religious motives in response to the massacre.

12. Prameny a literatura

12.1 Prameny

ANONYMNÍ: *An Account of the several plots, conspiracies, and hellish attempts of the bloody-minded papists against the princes and kingdoms of England, Scotland, and Ireland from the reformation to this present year 1678 as also their cruel practices in France against the Protestants in the massacre of Paris, &c.: with a more particular account of their plots in relation to the late civil war and their contrivances of the death of King Charles the First of blessed memory.* London: Printed for J.R. and W.A, 1679.

DIGGES, Dudley: *The Compleat Ambassador: Or Two Treaties of the intended marriage of Qu. Elizabeth of Glorious Memory: Comprised in Letters of Negotiation of Sir Francis Walsingham, her Resident in France Together with the Answers of the Lord Burleigh, the Earl of Leicester, Sir Tho. Smith, and others Wherein, as in a dear Mirror, may be seen the Faces of the two Courts of England and France, as they then stood; with many remarkable passages of State, not at all mentioned in any History.* London: Thomas Newcomb, 1655.

FOXÉ, John: *Fox's book of martyrs: A history of the lives, sufferings and triumphant deaths of the early Christian and the Protestant martyrs*. Philadelphia: The John C. Winston Co, 2007.

LA MOTHE-FÉNELON, Bertrand de Salignac de: *Correspondance diplomatique de Bertrand de Salignac de La Mothe Fénelon, Tome Cinquième Ambassadeur de France en Angleterre de 1568 à 1575. Années 1572—1573*. Paris et Londres, 1840.

MARLOWE, Christopher: *The Massacre at Paris*. London: Forgotten Books, 2008.

WIDGER, David: *Memoirs of Marguerite de Valois, Queen of Navarre — Complete*, Boston: L. C. Page and Company, 1899.

12.2 Literatura

ARCHIBALD, Christopher: *Remembering the St. Bartholomew's Day Massacre in Elizabethan England*. Studies in Philology, Spring, 2021, Vol. 118, No. 2 (Spring, 2021).

BUDIANSKY, Stephen: *Her Majesty's Spymaster: Elizabeth I, Sir Francis Walsingham, and the Birth of Modern Espionage*. London: Penguin Books, 2006.

COOPER, John: *The Queen's Agent: Francis Walsingham at the Court of Elizabeth I*. London: Faber & Faber, 2012.

COUDY, Julien: *The Huguenot wars*. Philadelphia: Chilton Book Co., 1969.

DESJARDINS, Abel (ed.): *Négociations diplomatiques de la France avec la Toscane*, Svazek 3. Paris, Paris: Imprimerie Nationale, 1865.

FERRO, Marc a LENDEROVÁ, Milena: *Dějiny Francie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006.

HOLT, P. Mack: *The French Wars of Religion, 1562-1629*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

HONAN, Park: *Christopher Marlowe Poet & Spy*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

HUTCHINSON, Robert: *Elizabeth's Spy Master: Francis Walsingham and the secret war that saved England that saved England*. London: Weidenfeld & Nicolson, 2006.

JOUANNA, Arlette: *Bartolomějská noc: zločin v zájmu státu: 24. srpen 1572*. Praha: Garamond, 2010.

MACCULLOCH, Diarmaid: *Reformation: Europe's House Divided 1490-1700*. London: Penguin UK, 2004.

MAUROIS, André. *Dějiny Francie*. Praha: Lidové noviny, 1994.

NICHOLL, Charles: *Marlowe [Marley], Christopher*. Oxford Dictionary of National Biography. 23 September 2004.

In: <https://www.oxforddnb.com/display/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-18079?rskey=8qU4Jr&result=1> [13.4.2023].

PARANQUE, Estelle: *Elizabeth I of England through Valois Eyes: Power, Representation, and Diplomacy in the Reign of the Queen, 1558–1588*. London: Palgrave Macmillan, 2019.

ROBERTS, Penny: "The Massacre at Paris": a historical perspective. *Renaissance Studies*, December 1995, Vol. 9, No. 4, France in the English and French Theatre of the Renaissance. Wiley (December, 1995).

SOMAN, Alfred: *The Massacre of St. Bartholomew: Reappraisals and Documents* (International Archives of the History of Ideas Archives internationales d'histoire des idées, 75) Springer; 1974th edition (October, 2011).

TRIM, David J. B.: *The Huguenots: History and Memory in Transnational Context*. Leiden: Brill, 2011.

WHITE, Henry: *The Massacre of St. Bartholomew: Preceded by a History of the Religious Wars in the Reign of Charles IX*. New York: Harper & Brothers, Publishers, Franklin Square, 1868.